

EN KUNSKAPSSKOLA DÄR ALLA ELEVER LYCKAS

STUDIEMATERIAL

EN KUNSKAPSSKOLA DÄR ALLA ELEVER LYCKAS

– ett studiematerial för att utveckla den socialdemokratiska skolpolitiken

**ARBETARNAS
BILDNINGSFÖRBUND**

Studiematerialet är framtaget av Socialdemokraterna i samverkan med ABF

Producerat april 2012 Manus Mats Wingberg

Innehåll

FÖRORD	5
KORT INTRODUKTION	6
Fyra träffar	6
Film om studiematerialet	6
Länkar	6
TRÄFF 1 – EN SKOLA SOM GER KUNSKAP	7
Bakgrund – sjunkande kunskaper i den svenska skolan	7
Hur kan elevernas kunskaper förbättras?	9
Hattie: Synligt lärande	10
McKinsey: Hur de skolsystem som förbättrats mest fortsätter bli bättre	13
Skolverket: Vad påverkar resultaten i svensk grundskola?	14
Cambridge Primary Review.....	16
Inspiration från andra kommuner.....	18
Diskussionsfrågor – träff 1	19
TRÄFF 2 – EN SKOLA DÄR ALLA ELEVER LYCKAS	20
Målet – en likvärdig skola	20
Den likvärdiga skolan är hotad	20
Orsaker till den ökande skillnaden mellan olika elevgrupper och skolor	21
Skillnader mellan olika kommuner	24
SALSA – ett verktyg för att analysera skolorna i kommunen	24
Skillnader mellan pojkar och flickor	25
Skillnader mellan elever med och utan utländsk bakgrund.....	27
Vad kan vi göra för att skapa en likvärdig skola?	28
Fördela resurser efter behov	30
Minska klyftorna i klassrummet.....	30
Investera i barn och utjämna livschanser	31
Diskussionsfrågor – träff 2	32

TRÄFF 3 – ETT MODERNT REGELVERK FÖR DE FRISTÅENDE SKOLORNA.....	33
Skolinspektionen har skärpt kraven på fristående skolorna.....	35
Regelverket för de fristående skolorna behöver moderniseras ..	36
Friskolekommittén	37
Diskussionsfrågor – träff 3	38
TRÄFF 4 – KUNSKAPER FÖR ETT FRAMTIDA ARBETSLIV ...	39
Globaliseringen och utbildning	39
Skolan och arbetsmarknaden påverkar varandra	41
Övergången mellan utbildning och arbetsliv	42
Den framtida arbetsmarknaden	43
Nyckelkompetenser och framtidskompetenser	44
Diskussionsfrågor – träff 4	45
AVSLUTANDE DISKUSSIONSFRÅGOR	46
SPRID OCH ÅTERKOPPLA!	47
STUDIEHANDLEDNING OCH TIPS TILL CIRKELLEDAREN	48
Vad är en studiecirkel?	48
En bra studiecirkel	49
Cirkelledarens roll	49
Tips för en bra cirkel	49
Så kan ni arbeta i cirkeln	50
För att komma igång	50

FÖRORD

Vi hoppas att du kommer att uppskatta detta studiematerial om skolpolitik och att det kommer att leda till nya kunskaper och tankar om skolan. Syftet med studiematerialet är att underlätta en kvalificerad diskussion om hur vi gemensamt kan skapa en modern skola med höga kunskapsresultat och där alla elever lyckas.

I det arbetet behöver vi utgå från forskning och det som vi vet fungerar. Kunskap och inspiration behöver hämtas från andra skolor, kommuner och länder. Kunskap om vad som leder till höga resultat och en likvärdig skola behöver vi sedan omsätta i praktiken.

Vi är säkra på att vi kan vända utvecklingen i den svenska skolan. Men det kommer att kräva hårt arbete på både kommunal och nationell nivå. Och för att lyckas med arbetet måste vi fokusera på rätt saker. Fokus måste ständigt ligga på det som vi vet leder till höga kunskapsresultat och att varje elev klarar de högt ställda målen i skolan. Då är inte minst investeringar i lärare och rektorer centrala.

Det här studiematerialet är ett led i arbetet att lyfta fram vad vi vet om hur ett skolsystem kan nå högre kunskapsresultat och ge varje barn möjlighet att lyckas. Vi hoppas ni kommer att ha stor nytta av studiematerialet och att ni får en riktigt givande studiecirkel tillsammans!

Carin Jämtin
Partisekreterare
Socialdemokraterna

Ibrahim Baylan
Utbildningspolitisk talesperson
Socialdemokraterna

KORT INTRODUKTION

Sist i material finner du mer information om hur man kan arbeta i en studiecirkel och tips till cirkelledaren. Här följer en kort introduktion för att lätt komma igång.

Fyra träffar

Detta studiematerial om skolpolitik består av fyra delar anpassade till fyra träffar i en studiecirkel. Varje del har ett tema:

1. En skola som ger kunskap.
2. En skola där alla elever lyckas.
3. Ett modernt regelverk för de fristående skolorna.
4. Kunskaper för ett framtida arbetsliv.

Varje del avslutas med diskussionsfrågor. Utgå från dessa eller formulera egna frågor för diskussion när ni träffas.

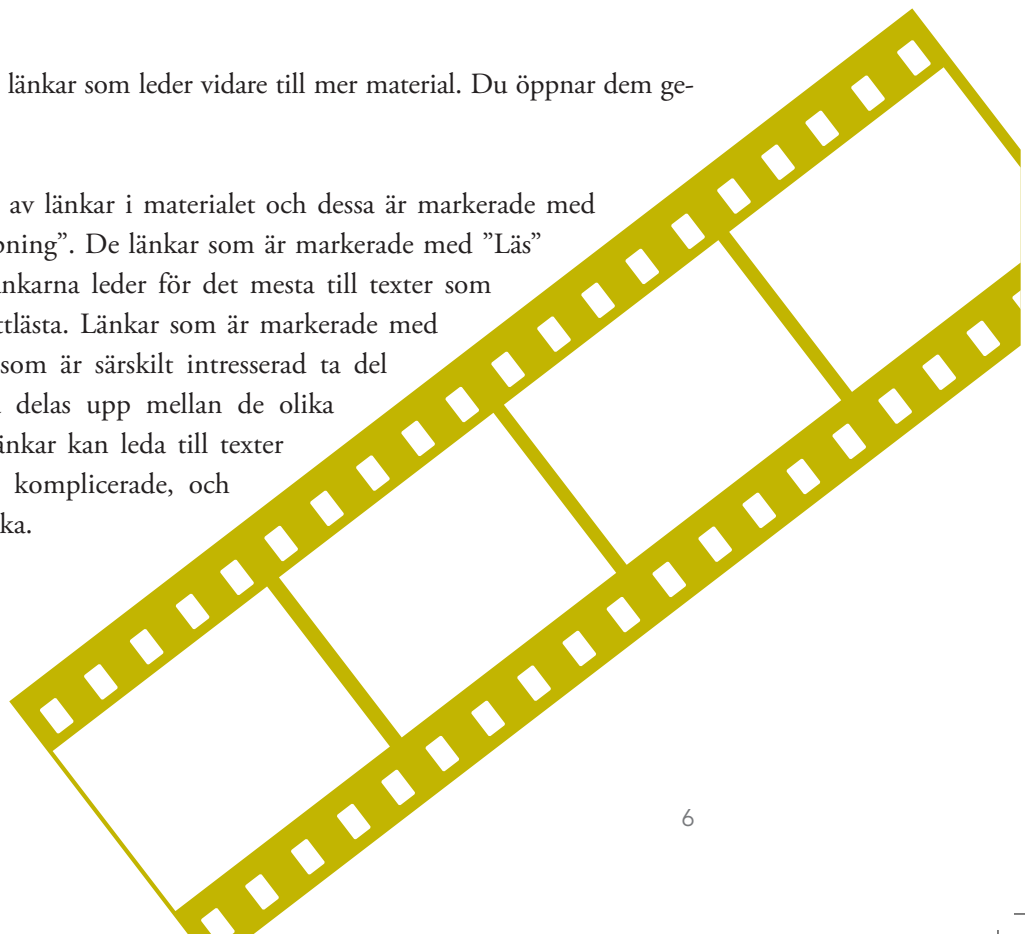
Film om studiematerialet

Det finns en kort introduktionsfilm till materialet på socialdemokraterna.se. Börja den första träffen med att se filmen tillsammans.

Länkar

I materialet finns löpande länkar som leder vidare till mer material. Du öppnar dem genom att klicka på länken.

Det finns två olika typer av länkar i materialet och dessa är markerade med "Läs" respektive "Fördjupning". De länkar som är markerade med "Läs" förväntas alla läsa och länkarna leder för det mesta till texter som är korta och tämligen lättlästa. Länkar som är markerade med "Fördjupning" kan den som är särskilt intresserad ta del av, alternativt kan dessa delas upp mellan de olika cirkeldeltagarna. Dessa länkar kan leda till texter som är längre eller mer komplicerade, och ibland är texten på engelska.

TRÄFF 1 – EN SKOLA SOM GER KUNSKAP

Den svenska skolan har två grundläggande problem. För det första har kunskapsnivån sjunkit både jämfört med hur svenska elever klarade sig tidigare och jämfört med elever i andra länder. För det andra har likvärdigheten blivit sämre. Klyftorna i resultat har ökat mellan olika skolor. Skillnaderna mellan hög- och lågpresterande elever har ökat och elevernas resultat har också blivit allt mer beroende av föräldrarnas utbildningsnivå.

De två frågorna hänger samman. En tilltagande ojämlikhet inom skolsystemet bidrar till att de genomsnittliga resultaten blir sämre. Men de två frågorna kan ändå diskuteras var för sig. Vi börjar med problemet med de sjunkande skolresultaten och vad man kan göra åt det.

Bakgrund – sjunkande kunskaper i den svenska skolan

Skolverkets stora grundskoleutvärdering 2003 visar på tydligt sjunkande kunskaper. Därefter har nedåtgången fortsatt. Enligt PISA 2009 har läsförståelsen försämrats både hos låg- och högpresterande elever, men det är de lågpresterande som tappat mest under den senaste tioårsperioden. Även i matematik har Sverige tappat position och befinner sig numera på en genomsnittlig nivå inom EU. I naturvetenskapliga ämnen ligger Sverige under OECD-genomsnittet. Vad gäller samtliga tre ämnen har kunskapsnivån i Sverige sjunkit särskilt mycket bland pojkar.

FAKTA: PISA (Programme for International Student Assessment) är ett projekt inom OECD som undersöker kunskapsnivån hos 15-åringar, det vill säga ungdomar som snart är klara med den obligatoriska skolan. Genom prov undersöks elevernas kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap. Proven genomförs vart tredje år och nästa gång är år 2012.

FAKTA: OECD betyder "Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling" (på engelska Organisation for Economic Co-operation and Development). OECD är en samarbetsorganisation för industrialiserade och demokratiska länder. För närvarande har OECD 34 medlemsstater.

Andelen elever som lämnar grundskolan och är behöriga till ett nationellt program på gymnasiet har sjunkit varje år sedan 2006, det vill säga fem år i rad. År 2011 var det 12,3 procent som inte var behöriga, det innebär att drygt 13 000 elever lämnade grundskolan utan behörighet till gymnasiet.

Historiskt sett har den svenska skolan hållit hög kvalitet. Trendbrottet kom några år i mitten av 1990-talet. I jämförelse med andra länder hade de svenska eleverna vid den tidpunkten goda kunskaper i såväl läsning, naturvetenskap och matematik. Därefter har Sverige tappat i position i samtliga ämnen.

I tidskriften Tiden nr 5/2010 summerar Skolverkets tidigare generaldirektör Per Thullberg utvecklingen av grundskolan sedan 1995. Hans omdöme är obönhörligt: "Utvecklingen är säkerställd. Vi kan på mycket goda grunder konstatera att den svenska skolan i dag ger eleverna sämre möjlighet att inhämta kunskaper än för 15 år sedan. Faktum är att mycket tyder på att kunskapsnivån i den svenska grundskolan var som högst vid 1990-talets mitt – innan de stora reformerna trädde i kraft." De stora reformer som skett under denna tid är kommunalisering av skolan såtillvida att lärarnas anställningar har flyttats från staten till kommunerna och kommunerna har tagit över ansvaret för lärarnas fortbildning. Ett fritt skolval har införts och fristående skolor har fått rätt att etablera sig. Målstyrning har införts och därutöver har stora nedskärningar genomförts inom skolan i samband med finansiella kriser.

Elevernas försämrade kunskaper i skolan är allvarligt. Försämrade kunskaper i skolan undergräver den svenska kompetensen och hotar att försämma Sveriges konkurrenskraft. Försämrade kunskaper är negativt för den svenska ekonomin. Betygen i grundskolan har också en avgörande betydelse för viljan att studera vidare. Många som lämnar grundskolan med ofullständiga betyg skaffar sig inte någon fortsatt utbildning.

De försämrade resultaten i skolan har också förödande sociala konsekvenser. Socialstyrelsen visar att låga eller ofullständiga betyg från årskurs 9 dramatiskt ökar risken för framtida psykosociala problem. Däribland är risken för allvarlig kriminalitet 8–10 gånger så hög bland dem med låga betyg som bland dem med medelhöga eller höga betyg. Även riskerna för långvarig arbetslöshet, drogmissbruk och självmord ökar markant bland dem med låga betyg. Det finns ett nära samband mellan låga betyg och föräldrarnas utbildningsnivå och ekonomiska situation, men låga eller ofullständiga betyg är i sig en faktor som försämrar elevens framtidsmöjligheter. Bland barn som växer upp i samhällets vård är låga eller ofullständiga betyg den starkaste riskfaktorn för framtida sociala problem. Omvänt är en framgångsrik skolgång den starkaste skyddande faktorn för dessa barn.

Även om situationen i den svenska skolan inte är katastrofal så är den pågående utvecklingen med allt sämre resultat en källa till stor oro. Den svenska skolan har tappat från en topposition till en mer genomsnittlig position bland världens OECD-länder. Det är oroande i sig. Men den svenska skolan hävdar sig fortfarande hyfsat jämfört med flera andra OECD-länder. PISA-undersökningen 2009 av elevers läsförståelse toppas av Sydkorea, Finland och Kanada. Sverige befinner sig strax över genomsnittet och sämre

än Sverige är Tyskland, Irland, Frankrike, Storbritannien och Österrike. Men det som bidrar till oron är trenden, att Sverige tappar i förhållande till andra länder. När det gäller läsförståelse visar den här PISA-undersökningen att Sverige var det OECD-land som tappat mest under perioden 2000–2009.

Elevernas skolresultat varierar tydligt mellan olika kommuner. Skolverket och Skolinspektionen genomför granskningar som resulterar i specifika rapporter på kommunnivå. Dessa är viktiga naturligtvis viktiga underlag i arbetet för att förbättra resultaten i skolan.

FAKTA: Skolverkets uppgift är ha en samlad kunskap om barnomsorgen och skolan ser ut och fungerar. Skolinspektionen granskar och bedömer skolor, däribland bedömer man ansökningar om att få starta en fristående skola.

Läs: Skolverkets statistik angående skolresultaten i kommunen.

Läs: Skolinspektionens granskningar kommun för kommun. Gå igenom de granskningar som finns om den egna kommunen, i urval om det är många.

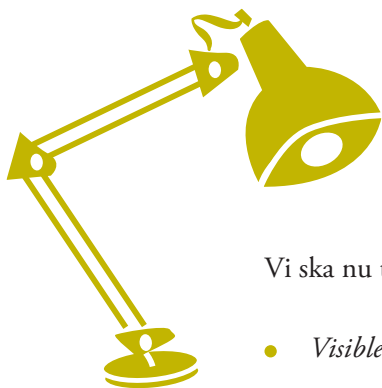
Fördjupning: Skolverket, 2010: Rustad att möta framtiden. PISA 2009 om 15-åringars läsförståelse och kunskaper i matematik och naturvetenskap - Resultaten i koncentrat.

Fördjupning: Socialstyrelsen, 2010: Social rapport, Kapitel 7, "Skolbetyg, utbildning och risker för en ogynnsam utveckling hos barn", avsnitt "Diskussioner och slutsatser", sidorna 258-261.

Hur kan elevernas kunskaper förbättras?

Under det senaste tio åren har flera stora forskningsstudier presenterat nya insikter om vad som är viktigt för att förbättra elevernas resultat i skolan. Vi vet i dag mer än tidigare om hur skolan bör vara utformad för att eleverna ska lära sig så mycket som möjligt.

Samtidigt måste forskningsstudier om kunskaper i skolan alltid läsas med viss försiktighet. Ibland kan resultaten tolkas på olika sätt. I några fall är inte skolforskarna överens. Det går inte heller automatiskt att tillämpa resultat från andra länder på den svenska skolan. Men trots dessa reservationer kan den nya forskningen ge oss mycket goda kunskaper om hur vi utvecklar en skola med höga resultat och där alla elever lyckas.

Vi ska nu titta närmare på fyra av dessa forskningsstudier:

- *Visible Learning*, John Hattie, Routledge, 2009.
- *How the world's most improved school systems keep getting better*, McKinsey, 2010.
- *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola*, Skolverket, 2009.
- *Cambridge Primary Review*, 31 delstudier och en slutrapport, 2009.

Hattie: Synligt lärande

Utbildningsforskaren John Hattie, från Auckland University i Nya Zeeland, publicerade 2009 studien *Visible Learning*. Studien är ett resultat av 15 års arbete av Hattie och hans forskargrupp. Efter att studien publicerades har Hattie hållit föredrag och skrivit artiklar där han ytterligare har preciserat resultaten.

I en meta-studie sammanställs och analyseras resultat från andra studier. Hatties forskning är en meta-meta-studie, det vill säga en studie av 800 metastudier utförda av andra forskare. Totalt handlar det om 50 000 forskningsstudier som omfattar 80 miljoner elever. Det är ett mycket stort kvantitativt material.

Hatties studie har fått stor internationell uppmärksamhet. I Nya Zeeland har Hatties resultat lett till förändringar i utbildningssystemet och *The Times Educational Supplement* har utnämnt studien till ”undervisningens heliga graal”.

Hatties studie gäller grund- och gymnasieskolan. Han har alltså inte studerat vad som bidrar till framgångsrika studier för elever över 20 år. Hattie har analyserat 138 faktorer som påverkar elevernas prestationer. Han både rankar och bedömer faktorernas effekt. Samtidigt är ambitionen att beskriva en sammanhållen modell med flera faktorer som förbättrar elevernas resultat. Hatties studie bygger inte på teoretiska antaganden om vilka effekter olika faktorer kan ha, utan om vad som faktiskt har hänt när de olika faktorerna funnits för handen.

Hattie menar att det mest avgörande för inläringen är situationen i klassrummet och lärarnas undervisningsstrategier. Avgörande för om eleverna lyckas är klimatet i klassrummet, influenserna från kamrater och frånvaron av störande elever i klassrummet. Enligt Hattie är lärarnas skicklighet av avgörande betydelse. Lärarna bör ha goda ämneskunskaper, men ännu viktigare är den didaktiska förmågan – alltså förmågan att undervisa och organisera lärprocesser. Särskilt avgörande är ett fungerande samspel mellan lärare och elev. Både lärare och elever måste kontinuerligt få mer kunskaper om hur lärandet går till.

Hatties huvudbudskap är att undervisnings- och lärandeprocesserna behöver bli synliga för både lärare och elever. Det handlar om att sätta upp tydliga mål för lärare och elever, att se till att målen är realistiska och välavvägda, att lärare och elever delar bedömningar om hur målen uppfylls, att lärare och elever ger varandra löpande feedback och att läraren är emotionellt engagerad i lärandet. Hattie uttrycker den inställning han eftersträvar med budskapet att lärarna ska se läroprocessen genom elevernas ögon och eleverna ska se sig själva på samma sätt som sina lärare. Därav namnet på studien "Visible Learning" eller på svenska "Synligt lärande".

Enligt Hattie befinner sig lärare och elever i klassrummet i "skilda världar". Det finns minst tre världar i klassrummet: en officiell som inkluderar lärarledda diskussioner och arbetsuppgifter; en privat-social värld av informell kamratinteraktion med viskningar och papperslappar och en privat-individuell värld av samtal med sig själv eller tänkande. Hattie menar att lärare behöver lägga mer tid och energi på att förstå lärande genom elevernas ögon och inte i så hög utsträckning fokusera på att eleverna hålls sysselsatta och aktiva, hur lång tid en aktivitet får ta och vad som händer om man inte är färdig med sin uppgift.

En god lärare-elev-relation kännetecknas bland annat av tillit och öppenhet, enligt Hattie. Läraren ska signalera att det inte existerar några "dumma frågor". Misstag och missuppfattningar ska uppfattas som en nödvändig del av lärandet. Läraren ska också vara emotionellt engagerad och intresserad av alla enskilda elevers lärande och ha stora förväntningar på vad eleverna ska uppnå för resultat.

En fungerande återkoppling, feedback, är enligt Hattie en av de viktiga faktorerna för att skapa en effektiv inläring. Hattie ägnar också mycket utrymme i sin bok åt att utveckla hur återkopplingen ska fungera för att ge resultat. Det avgörande är inte bara lärarnas feedback till eleverna utan också elevernas feedback till lärarna om vad de lärt sig, vad de inte förstått, hur läroprocessen fungerat och vad som kan göras bättre. Men det förutsätter också att lärarna är aktiva och beredda att förändra undervisningen och använda olika metoder för olika sammanhang. Lärarna måste vara medvetna om varje elevs kunskaper och mål och anpassa undervisningen efter detta. Lärarna bör också enligt Hattie vara styrande i undervisningen, de ska vara tydliga med mål och syftet med olika metoder.

En annan form av feedback är att lärare inom en lärargrupp följer och är engagerade i varandras undervisning (exempelvis genom att spela in lektioner med videokamera). Hattie understryker att undervisningen inte är varje enskild lärares ensak. Han vill tvärtom se en avprivatisering av undervisningen.

Enligt Hattie är det också avgörande med aktiva insatser för att reducera störande beteenden i klassrummet. I annat fall går det inte att skapa arbetsro för elever och lärare.

Hattie visar att stöd hemifrån har en positiv verkan på elevernas kunskaper. Det mest avgörande enligt Hattie är dock föräldrarnas förväntningar, medan hjälp med läxor och diskussioner om barnets utveckling har en mer måttlig effekt.

En faktor som Hattie finner har en negativ inverkan är att låta elever gå om en klass. Andra faktorer som Hattie dömer ut med obefintlig eller negativ effekt är åldersblandade klasser, problembaserad inläring och att eleven själv ska bestämma sin inläring.

Vidare är nivågrupperingar inte en framgångsrik metod för att förbättra elevernas resultat. Framför allt visar Hatties studie att det är negativt att per automatik nivågruppera elever. En orsak är att nivågrupperingar bidrar till att sänka förväntningarna på elever som blir placerade i ”lägre” grupper. Något som är positivt och inte benämns som nivågruppering är att elever under perioder kan behöva stöd i en avskild grupp eller inom klassens ram. Enligt Hattie måste skolan ge ett omfattande och relevant stöd till elever med inläringssvårigheter.

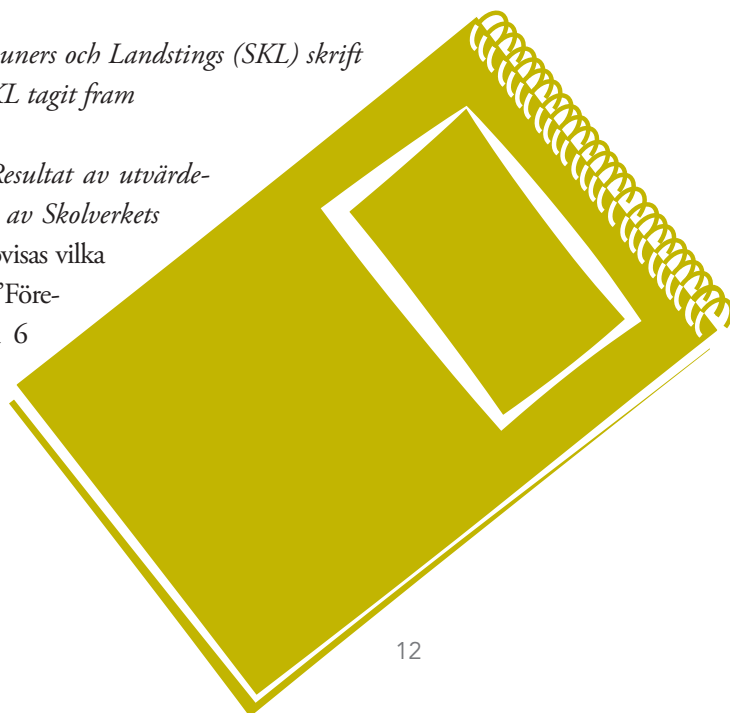
Till faktorer med måttlig eller svag effekt hör klasstorlek, individualisering av undervisningen och läxor. Det betyder inte att Hattie förespråkar att läxorna ska tas bort, enligt honom bidrar läxorna till att föräldrarna intresserar sig mer för barnens skolgång. Vad gäller klasstorlek finns det såväl internationell som svensk forskning som visar att mindre klasser i de lägre årskurser ger mycket goda resultat.

Den faktor som enligt Hattie är den mest negativa av alla 138 undersökta faktorer är att byta skola. Flera studier pekar på att rörlighet mellan skolor ofta leder till perioder av anpassningsproblem, både i relationer till kamrater och till andra elever. Detta stör i sin tur inläringen.

***Läs:** Skolverket om learning och lesson studies.*

***Fördjupning:** Läs mer om Hattie i Sveriges Kommuners och Landstings (SKL) skrift Synligt lärande och i det diskussionsmaterial som SKL tagit fram*

***Fördjupning:** Skolverket, 2011: Vad fungerar – Resultat av utvärdering av metoder mot mobbning. Sammanfattning av Skolverkets forskning om att förhindra mobbning. I skriften redovisas vilka åtgärder som är mest effektiva. Läs gärna kapitel 3 ”Förekomst av mobbning” (sidorna 11–14) och kapitel 6 ”Sammanfattning och slutord” (sidorna 77–81).*

McKinsey: Hur de skolsystem som förbättrats mest fortsätter bli bättre

Konsultfirman McKinsey&Co har kommit med två uppmärksammade rapporter om hur skolor kan förbättras. Den första studien publicerades år 2007 och heter *How the world's best performing school systems come out on top*, på svenska ungefär *Hur världens mest framgångsrika skolsystem blir de bästa*. Den studie som tas upp här är uppföljaren från år 2010, *How the world's most improved school systems keep getting better*, på svenska ungefär *Hur de skolsystem som förbättrats mest fortsätter bli bättre*. Studien bygger på en omfattande empirisk undersökning och är skriven av forskarna Mona Mourshed, Chinezhi Chijioke och Michael Barber. Därtill finns ett förord av Michael Fullan, professor vid universitetet i Toronto och expert på skolutveckling.

How the world's most improved school systems keep getting better bygger på studier av framgångsrika skolsystem. I studien undersöks 20 länder eller delstater där elevernas kunskapsnivå i grundskolan höjts väsentligt. Några av de undersökta områdena är OECD-länder eller delstater inom OECD-länder. Andra är länder eller delstater i utvecklingsländer. Skillnaden i elevernas kunskapsnivå mellan de olika länderna och delstaterna är stora. Listan toppas av Singapore, Hongkong, Sydkorea och Ontario i Kanada. I slutet av listan återfinns Minas Gerais i Brasilien, Madhya Pradesh i Indien, Ghana och Jordanien. Sverige är inte med i studien.

Det gemensamma för alla länder/delstater i studien är att man genomfört reformer av skolsystemet och att dessa lett till mätbara förbättringar av elevernas resultat. I studien undersöks och analyseras vilka komponenter som ingått i reformerna och vilka som har haft störst betydelse.

Den kanske viktigaste slutsatsen i McKinsey-studien är att vad som bör göras för att förbättra ett skolsystem beror på vilken nivå skolsystemet befinner sig på från början. För att förbättra skolsystem/skolor med stora problem behövs ett starkt ingripande från stat och kommun. Men för att ytterligare förbättra ett skolsystem/skola som fungerar ganska bra måste utvecklingen drivas av personalen på skolorna.

I studien preciseras slutsatserna:

- För att lyfta skolsystem/skolor från dåliga till hyfsade behövs koncentrerade insatser på elevernas läsförmåga och kunskaper i matematik. För att det ska lyckas behövs vidareutbildning av lärare och nationella prov som följer upp elevernas kunskaper.
- För att lyfta skolsystem/skolor från hyfsade till bra behöver skolorna utveckla tydliga centrala system för att följa upp kvaliteten på elevernas kunskaper. Vidare behövs ofta mer resurser till skolorna och organisatoriska reformer som gör ansvarsfördelningen mellan olika aktörer tydlig.

- För att lyfta skolsystem/skolor från bra till framstående behöver skolorna fokusera på lärande och skolledning. Ett verktyg för att uppnå dessa är att tydligare definiera och stärka lärares och skolledares profession.
- För att lyfta skolsystem från framstående till excellenta behövs en förändrad attityd i skolan som innebär höga förväntningar på eleverna och en läroprocess där eleverna triggas av varandra, att olika metoder används för att nå kunskap, och att experimenterande uppmuntras.

För att komma upp på en högre nivå i McKinsey-studiens trappa måste kraven på de lägre nivåerna vara uppfyllda. Om ett bra skolsystem eller bra skolor blir sämre behöver man gå tillbaka och se att man uppnått kraven på de lägre nivåerna.

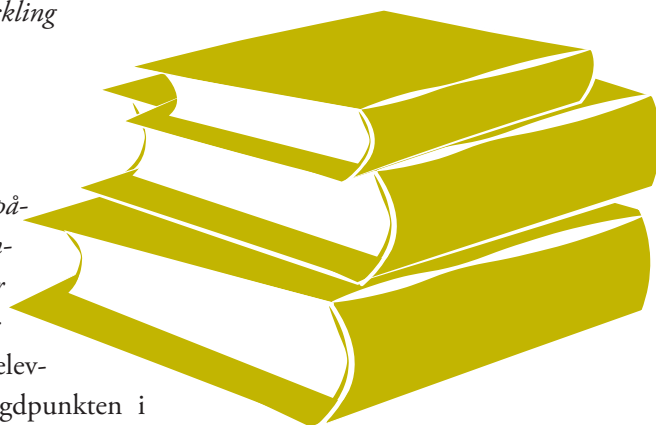
Det svenska skolsystemet har inte ingått i McKinsey-studien, men enligt McKinseys definition är det svenska skolsystemet ett bra skolsystem. Samtidigt finns det stora variationer inom det svenska skolsystemet. I enskilda kommuner och vid enskilda skolor kan problemen vara betydligt större än riksgenomsnittet. Då kan det behövas mer kraftfulla ingripanden för att lösa skolornas svårigheter. I andra kommuner och skolor där utvecklingen kommit långt kan åtgärder som syftar till att gå från framstående till excellent vara de rätta.

Fördjupning: *McKinsey&Co, 2010: How the world's most improved school systems keep getting better.*

Fördjupning: *Youtube: Rapporter om utveckling i kunskapsresultat i olika skolsystem*

Skolverket: Vad påverkar resultaten i svensk grundskola?

I Skolverkets rapport från år 2009 *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer* sammanställs forskning och utvärderingar som belyser olika faktors betydelse för elevernas resultat i svensk grundskola. Tyngdpunkten i översikten ligger på kunskapsmålen. Forskare från Göteborg, Uppsala och Växjö universitet har skrivit delar av översikten. Forskarna ansvarar själva för sina slutsatser. Andra delar av rapporten består av analyser utförda av Skolverkets experter. Totalt hänvisar forskarna till omkring 200 studier och forskningsrapporter. En av de studier som Skolverket hänvisar till är Hatties meta-meta-studie, så här finns en viss överlappning av resultaten.

I Skolverkets rapport görs en distinktion mellan tre olika former av kunskaper som en framgångsrik lärare besitter. Det handlar om ämneskunskaper, pedagogiska kunskaper och ämnesdidaktiska kunskaper (på engelska "pedagogical knowledge"). Enligt rapporten finns belägg för att alla dessa kunskaper har betydelse för elevernas resultat, men i synnerhet de didaktiska kunskaperna. Enligt rapporten finns starka belägg för att lärares utbildning och erfarenhet har stor betydelse för elevernas läsinläring. När lärare använder flera olika metoder för att förklara undervisningsstoffet gynnas fördjupat lärande och resultat. Lärarnas engagemang, självtillit och trygghet i yrkesrollen samt lärarnas förmåga att skapa starka sociala band till kolleger och elever är avgörande för att läroprocessen ska bli effektiv (detta kallas lärarnas "relationella kompetens" i rapporten). Avgörande för en framgångsrik undervisning är lärarnas förmåga att ge en kvalificerad återkoppling till eleverna.

Enligt Skolverkets rapport har skolledarnas ledarskap en central betydelse. Skolledarnas förmåga till kommunikation är en särskilt central faktor. Vidare är skolledarnas pedagogiska ledning viktig, bland annat för mål- och uppföljningsarbete.

I den svenska grundskolan har användningen av individuella arbetsformer ökat, medan tiden för helklassundervisning minskat, det vill säga tiden för lärarens genomgångar och förhör. Skolverket är positivt till individualisering i betydelsen att undervisningen ska ta hänsyn till varje enskild elevs förutsättningar, men inte till individualisering i betydelsen att skolan överlåter till eleverna att själva utföra uppgifter utan instruktioner och genomgångar. Risken är stor att den sistnämnda formen av individualisering försämrar elevernas förståelse.

I och med att undervisning i läsning och skrivning i ökad utsträckning är baserad på individuellt arbete hamnar en större del av ansvaret för inläringen på eleverna själva, och på föräldrarna. Det betyder i sin tur att föräldrarnas utbildning och sociala kapital får större betydelse för elevernas resultat. Ett sätt att beskriva detta är att skolan inte tar ansvar för lärandet och att inläringen privatiseras.

Klasstorleken har en viss betydelse för elevernas resultat, men detta gäller i första hand för de yngre eleverna. I studien konstateras dock att den "entusiasm kring möjligheterna att förbättra elevernas resultat genom minskning av klasstorlek som förelåg vid början av 2000-talet inte längre är så uttalad".

Rapporten visar att det inte finns något samband mellan förekomsten av nivågrupperingar i grundskolan och elevernas resultat i gymnasieskolan. Elever med lågutbildade föräldrar misslyckas dock oftare när matematikundervisningen varit nivågrupperad än när den inte varit det. Det skolan kan vinna på att placera högpresterande elever i samma grupp förlorar man i samma utsträckning på att samla svagpresterande elever i samma grupp. Nivågruppering leder till negativa konsekvenser som lägre förväntningar och sämre självuppfattning hos

de svagpresterande. Permanent placering i en grupp med svagpresterande elever är särskilt negativ.

Enligt Skolverkets rapport har den svenska skolvalsreformen i internationellt perspektiv varit ”ovanligt långtgående”. De ekonomiska och juridiska villkoren för fristående skolor i Sverige har blivit mer förmånliga än i de flesta andra länder, däribland USA och Storbritannien. Den svenska skolvalsreformen innefattar i själva verket flera olika moment; elevens/föräldrarnas möjlighet att välja skola, skolpengen som följer eleven samt den fria etableringsrätten av skolor (förutsatt att de följer uppställda kriterier). Skolverket hänvisar till en rad forskningsprojekt om skolvalsreformen. Resultaten är inte entydiga utan pekar i olika riktning. En konsekvens är dock att elevsegregationen kopplad till föräldrarnas utbildningsbakgrund har ökat. En annan effekt är att skolvalsreformen lett till att en del av eleverna i mångkulturella områden – och då framför allt elever med höga betyg och flickor – lämnat förortsskolor för att i stället börja på innerstadsskolor med högre resultatnivå. Den ökande segregationen är otvetydig och den har en totalt sett negativ påverkan på elevernas samlade resultat, bland annat därför att förväntningarna på elevernas resultat hotar att sänkas vid ”lågpresterande” skolor. Det råder emellertid en viss oenighet bland forskare om orsakerna till den ökande segregationen. Vissa pekar på skolvalsreformen, andra på den ökande boendesegregationen. Samtidigt råder ingen tvekan om att skolvalssystemet bidragit till ökad segregation, frågan är snarast hur stark effekten har varit. En annan fråga är exakt vilka delar av skolvalsreformen (skolval, skolpeng, den fria etableringsrätten) som skapar segregation.

En viktig faktor som lyfts fram av Skolverket är ordningen i skola/klassrum. I den forskning som redovisas finns stöd för att skolor som arbetar aktivt med att förbättra de sociala relationerna på skolan också uppnår bättre skolresultat.

Fördjupning: *Skolverkets rapport Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Se gärna särskilt Sammanfattande analys, kapitel 7 ”Vad påverkar resultaten i svensk grundskola?”, sidorna 46–49.*

Cambridge Primary Review

Inom forskningsprojektet Cambridge Primary Review har 31 delrapporter och en slutrapport presenterats år 2009. Ledare för projektet har varit professor Robin Alexander, de övriga i forskningsgruppen har rekryterats från den utbildningsvetenskapliga fakulteten vid Cambridges universitet. Forskningsprojektet har varit oberoende från den brittiska staten och ambitionerna har varit stora – att ställa en diagnos på förhållandena inom den brittiska grundskolan (primary school) och att komma med förslag till förbättringar. I det syftet har forskningsgruppen genomfört en serie undersökningar. Flera har byggt på omfattande intervjuer med elever i skolan. Forskningsgruppen har också arrangerat 250 möten med regeringen, oppositionspartier, myndigheter, elever, föräldrar, rektorer, religiösa ledare, polis och socialtjänst. Vidare har man granskat material från 4 000 inhemska och utländska källor.

Slutsatserna i Cambridge Primary Reviews slutrapport handlar om det brittiska skolsystemet. Men många av slutsatserna har betydelse för alla skolsystem.

En central slutsats är att skolväsendet måste formulera bildningsmål och värden som genomsyrar hela skolverksamheten. Dessa värden ska motivera elever och skolpersonal. Enligt rapporten kommer resultaten i skolan att bli bättre om drivkraften i skolarbetet snarare är ideella värden än detaljerade läroplaner och prov (även om läroplaner och prov också behövs).

Pedagogiken i klassrummet bör bygga på en bred repertoar av metoder snarare än ett detaljerat recept. Den bör snarare bygga på grundläggande principer än en detaljerad läroplan. Pedagogiken bör också bygga på evidensbaserad forskning om inläring och inte på tillfälliga pedagogiska nycker. Stat och myndigheter bör inte detaljstyra hur undervisningen ska bedrivas. Det är att underkänna lärarnas professionalitet.

De många elever som intervjuades av forskargruppen betonade särskilt att det är viktigt att lärarna förklarar vad lektionerna går ut på och vad syftet är med de metoder som används. Lärarna ska vidare lära ut i steg, men se till att stegen inte blir för stora. Dessutom ska lärarna efter lektionerna eller efter att ett arbetspass är klart sammanfatta vad det är som eleverna bör ha lärt sig.

Enligt forskningsgruppen har ökningen av nationella prov (till en nivå som är betydligt mer omfattande än i Sverige) haft en negativ effekt på undervisningen. Enligt studien har visserligen provresultaten förbättrats något sedan mitten av 1990-talet, men samtidigt har eleverna inte längre lika breda och allsidiga kunskaper. En av poängerna i resonemanget är att de nationella proven endast undersöker en liten del av vad eleverna lär sig. Om de nationella proven blir styrande för undervisningen kommer undervisningen i allt för hög grad att inriktas på det som tas upp på de nationella proven på bekostnad av annan kunskap. En orsak till detta är att de nationella proven ger incitament för att eleverna ska repetera saker som de redan kan istället för att lära sig något nytt.

En central punkt i forskningsgruppens resonemang är att det råder en principiell distinktion mellan å ena sidan prov och tester som syftar till att stödja eleverna i lärandet och å den andra sidan prov och tester som primärt syftar till att mäta resultat. Enligt forskargruppen är frågan om det behövs fler eller färre prov felställd. Det avgörande är vilken form av prov det handlar om. Det behövs fler prov som ger kvalificerade bedömningar och som därigenom kan vara ett stöd för elevernas lärande.

Fördjupning: Läs mer om Cambridge Primary Review på deras hemsida.

Inspiration från andra kommuner

Sedan år 2002 utser Lärarförbundet årligen Sveriges bästa skolkommuner. I grunderna för rankingen ingår elevernas resultat, men bedömningen har en betydligt större bredd. Sammantaget använder Lärarförbundet fjorton kriterier för att granska landets kommuner: resurser till undervisningen, utbildade lärare, lärartäthet, friska lärare, lärarlöner, kommunen som avtalspart, andel barn i förskola, betygsresultat, genomsnittligt meritvärde i åk 9 i enlighet med SALSAs betygsresultat i åk 9 i förhållande till förutsättningarna, andel elever som är godkända i alla ämnen i åk 9, andel elever godkända i alla ämnen i förhållande till SALSAs betygsresultat i åk 9, andel elever som fullföljer gymnasieutbildningen inom 4 år, andel elever som uppnår grundläggande behörighet för högskolestudier, övergång till högskolan.

FAKTA: SALSAs betygsresultat betyder Skolverkets Arbetsverktyg för Lokala SambandsAnalyser. Mer om SALSAs betygsresultat finns i materialet till den andra träffen.

Enligt Lärarförbundets ranking för 2011 var den bästa skolkommunen Arvidsjaur. Den kommun som korades till årets skolförbättrare var Emmaboda.

Fördjupning: *Lärarförbundet: Bästa skolkommun 2011? Arvidsjaur!*

Vid Nossebro skola i Essunga kommun har man lyckats förbättra kunskapsresultaten från ett bottenläge. Kärnan i satsningen har varit det man kallar en inkluderande undervisning. Istället för att sätta elever med särskilda behov i egna grupper har man förstärkt med personal i de ordinarie klasserna. Ett annat viktigt inslag på Nossebro skola har varit att stärka lärarnas kunskaper om hur inläring fungerar. Skolpersonalen har tillsammans studerat och diskuterat de senaste forskningsrönen.

Fördjupning: *Lärarnas Nyheter, 27/1, 2011: Med forskningen i ryggen*

Diskussionsfrågor – träff 1

- 1 Hur klarar skolan i din kommun av ge eleverna de kunskaper de behöver för att nå målen? Sker en förbättring eller försämring av elevernas kunskaper i kommunen?
- 2 Vilka slutsatser kan du dra av det som presenteras kring Hatties forskning?
- 3 Vilka slutsatser kan du dra av det som presenteras kring McKinseys studie?
- 4 Vilka slutsatser kan du dra av det som presenteras kring Skolverket forskningssammanställning?
- 5 Vilka slutsatser kan du dra av det som presenteras kring Cambridge Primary Review?
- 6 Hur kan denna forskning om skolan användas i din kommun? Hur kan kommunen använda sig av skolforskning för att höja resultaten i skolan?
- 7 Lärarna lyfts fram som oerhört centrala för att höja resultaten i skolan. Finns det en kommunal strategi för att lyfta lärarnas prestationer i din kommun? Om en sådan finns, hur kan den förbättras? Om en sådan inte finns, vad bör en sådan innehålla?
- 8 Skolledarna lyfts också fram som mycket centrala för att höja resultaten i skolan. Finns det en kommunal strategi för att lyfta skolledarnas prestationer? Om en sådan finns, hur kan den förbättras? Om en sådan inte finns, vad bör en sådan innehålla?
- 9 Höga förväntningar på alla elever är centralt för att nå höga resultat. Hur gör man för att såväl politiker, förvaltning, skolans personal och föräldrar ska ha höga förväntningar på alla elever?
- 10 Stat och myndigheter bör inte detaljstyra hur undervisningen ska bedrivas, enligt Cambridge Primary Review. Samtidigt pekar forskningsstudierna också på betydelsen av det som händer i klassrummet för att skolan ska klara av sitt uppdrag. Hur kan politiken använda sig av dessa forskningsresultat för att ge förutsättningar för skolutveckling?

TRÄFF 2 – EN SKOLA DÄR ALLA ELEVER LYCKAS

Resultaten i den svenska skolan har sjunkit sedan mitten av 1990-talet. Samtidigt har kunskapsklyftan ökat mellan olika elevgrupper, mellan olika skolor och mellan olika kommuner.

Målet – en likvärdig skola

Grundvalen för en likvärdig skola är att elever oavsett social bakgrund och föräldrarnas ekonomi ska ha samma möjlighet att nå de uppsatta målen för skolarbetet.

Ett likvärdigt utbildningssystem innefattar fyra olika delar:

- (1) **En lika tillgång till utbildning.** Det betyder att huvudmännen för skolan är skyldiga att utforma utbildningen så att ingen elev utestängs eller får sämre utbildning än andra elever.
- (2) **En lika möjlighet till utbildning.** Det betyder att alla ska ha samma möjlighet att få en bra utbildning oavsett social bakgrund, föräldrarnas utbildning, kön, etnisk eller religiös tillhörighet och funktionsnedsättning. Detta krav är en fundamental utgångspunkt för en politik för jämlikhet. Det innebär att elever och skolor med sämre förutsättningar behöver kompenseras. En konsekvens är att vissa elever ska ha rätt till särskilt stöd och att skolor i låginkomstområden ska ha extra resurser.
- (3) **En likvärdig utbildning.** Det betyder att kvaliteten på utbildningarna överallt ska uppfylla de fastslagna skolpolitiska normerna. Skolors kvalitet ska inte variera mellan olika geografiska platser. Detta krav har också formulerats i skollagen: ”Utbildningarna skall inom varje skolform vara likvärdig, varhelst den anordnas i landet.” (1 kap. 2 § skollagen om utbildning för barn och ungdomar samt 1 kap. 9 § skollagen om utbildning för vuxna.) En likvärdig utbildning innebär samtidigt inte en likformig utbildning. Än mindre betyder det att alla utbildningar ska vara likadana. Tvärtom ska det inom regelverkets ramar finnas möjlighet att utforma och anpassa undervisningen efter olika behov och pedagogiska idéer.
- (4) **Utbildningarnas lika värde.** Det betyder att likvärdiga utbildningar, oavsett var i landet de bedrivs, ska ge samma möjlighet till vidare studier.

Den likvärdiga skolan är hotad

Skillnaderna mellan olika elevgruppers resultat i grundskolan är mycket stora om man ser till föräldrarnas utbildningsbakgrund. År 2011 når drygt 95 procent av eleverna med minst en högskoleutbildad förälder som behörighet till gymnasieskolan. Motsva-

rande andel för elever vars föräldrars högsta utbildningsnivå är gymnasieskola respektive grundskola var 85 respektive 61 procent.

Den svenska skolan har blivit allt mindre likvärdig. Den försämrade likvärdigheten i den svenska skolan har uppmärksammats i en rad rapporter. I Skolverkets rapport *Vad händer med likvärdigheten i svensk skola?* som publicerades år 2006 konstaterades att skolsegregationen hade ökat markant mellan åren 1998 och 2004. I rapporten konstateras särskilt att betydelsen av vilken skola en elev går på ”har fått ökad betydelse för att förklara en elevs förväntade skolprestation”.

Fördjupning: Skolverket, 2006: *Vad händer med likvärdigheten i svensk skola, avsnittet ”Sammanfattning och slutsatser” sidorna 46–49.*

Rustad att möta framtiden PISA 2009, utgiven av Skolverket år 2010, påtalar också den minskade likvärdigheten. En slutsats är att det har skett ett trendbrott i Sverige. Likvärdigheten i det svenska skolsystemet var tidigare mycket bra i ett internationellt perspektiv, men likvärdigheten har stadigt försämrats under 2000-talet. I PISA-rapporten 2009 fann man att:

- Skillnaderna har ökat mellan hög- och lågpresterande elever och är numera större än i ett genomsnittligt OECD-land.
- Betydelsen av en elevs socioekonomiska bakgrund har ökat och är högre än genomsnittet inom OECD. Det betyder att Sverige numera är sämre än de flesta andra OECD-länder på att kompensera elever som har sämre förutsättningar på grund av föräldrarnas korta utbildning.
- Skillnaderna mellan olika skolor har ökat, även om Sverige på denna punkt fortfarande ligger bra till i ett internationellt perspektiv.

Fördjupning: Skolverket, 2010: *Rustad att möta framtiden. PISA 2009 om 15-åringars läsförståelse och kunskaper i matematik och naturvetenskap - Resultaten i koncentration.* Läs särskilt avsnittet ”Likvärdighet 2009 och i ett trendperspektiv”, sidorna 20–27.

Orsaker till den ökande skillnaden mellan olika elevgrupper och skolor

Den bakgrundsfaktor som mer än någon annan påverkar grundskoleelevernas betyg är föräldrarnas utbildningsnivå. Den faktorn har ungefär dubbelt så stort förklaringsvärde som kön eller etnisk tillhörighet.

Sambandet mellan föräldrarnas utbildningsnivå och elevernas skolresultat har dessutom förstärkts. I Skolverkets rapport *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola?* från 2009, diskuteras sambandet mellan segregation och skolresultat. Segregationen i den svenska skolan har successivt ökat, beroende på bostadssegregationen och på det fria skolval som infördes år 1992.

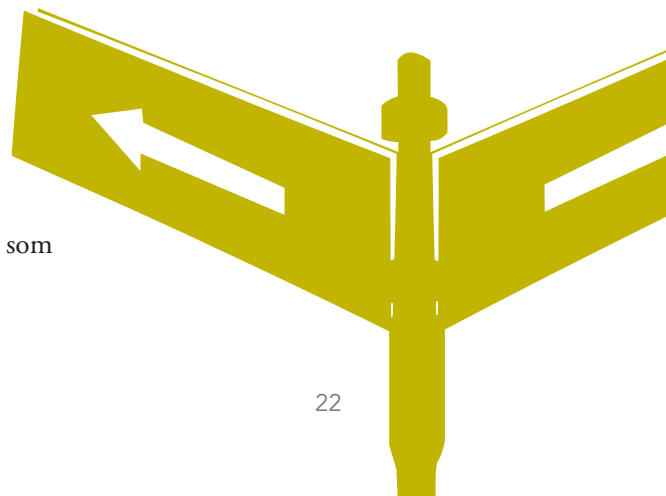
En effekt av detta är att koncentrationen av elever med högutbildade föräldrar har förstärkts på vissa skolor, medan koncentrationen av elever med lågutbildade föräldrar har förstärkts på andra skolor. I den internationella forskningen om skolresultat har man visat att kamrateffekten är en viktig faktor. En som betonar detta är bland annat forskaren John Hattie. Han skriver att frånvaron av positiva kamrateffekter kan leda till en ond cirkel där att eleverna tappat intresset ännu mer för sina studier eftersom kamraterna inte heller är intresserade. I synnerhet har frånvaron av ett positivt kamrattryck en negativ effekt på lågpresterade elever.

Även lärarnas förväntningar på eleverna påverkar elevernas resultat. Lärarna har högre förväntningar på starkt motiverade elever än på svagt motiverade, men de skilda förväntningarna i sig tenderar också att öka skillnaderna. Även detta är väl belagt i internationell forskning om skolresultat.

Skolverket pekar även på två andra möjliga förklaringar till att klyftan i resultat mellan olika elever har ökat. För det första har det blivit allt vanligare med olika former av differentiering inom den sammanhållna grundskolans ram. Elever delas ofta in i olika grupperingar utifrån behov av särskilt stöd eller kunskapsnivå, vilket leder till alltmer homogena grupper. Skolverket skriver att forskning visar att sådana lösningar generellt inte påverkar elevernas resultat i positiv riktning. Ofta uppstår stigmatiserande effekter och elevens självbild och motivation påverkas negativt.

För det andra menar Skolverket att det i växande utsträckning skett en skadlig individualisering av undervisningen. För att förklara resonemanget gör man en åtskillnad mellan en individanpassning av undervisningen (som är något positivt) och en ökning av individuellt arbete, där eleverna på egen hand får sköta studierna (som är något negativt). Skolverket skriver att många studier visar på en problematik med att eleverna lämnas att på egen hand söka information eller dra slutsatser. Eleverna behöver mer lärarstöd för detta än de faktiskt får.

När läraren är aktiv och förmår utforma undervisningen så att den fungerar för alla elever påverkar det resultaten i positiv riktning. När läraren överlåter studiearbetet till eleverna försämras resultatet. Risker är också stora att det särskilt är de elever som från början har sämst utgångsläge som förlorar på ett mindre omfattande lärarstöd.

Sammanfattningsvis pekar Skolverkets analys på flera orsaker till den växande klyftan mellan olika elevers skolresultat. En är den tilltagande socioekonomiska segregationen. Segregationen påverkar i sin tur kamrateffekten och lärarnas förväntningar. Andra orsaker är att det blivit vanligare med både nivågrupperingar och mer individuellt arbete i skolan.

Vi ser inte bara ökade klyftor mellan olika elevgrupper utan också mellan olika skolor. När det gäller orsaker skiljer Skolverket på den synliga och den osynliga segregationen.

Ökningen av den *synliga* segregationen innebär att bostadssegregation och skolval lett till en större koncentration av elever med likartad socioekonomisk bakgrund på samma skolor.

Ökningen av den *osynliga* segregationen innebär att särskilt studiemotiverade elever, oavsett vilken socioekonomisk grupp de tillhör, aktivt söker sig till skolor där det finns många andra studiemotiverade elever. Det leder till en förstärkt koncentration av studiemotiverade elever på vissa skolor och elever med låg studiemotivation på andra skolor. På skolnivå betyder detta att de högpresterande skolorna drar till sig högmotiverade elever medan lågpresterande skolor dräneras på motiverade elever.

Ett annat sätt att uttrycka samma resonemang är att det uppstår en synergieffekt på skolor med många högmotiverade elever. Då lyfter resultatet ännu mer. Omvänt uppstår en nedåtgående spiral på skolor med många lågmotiverade elever. Eleverna tenderar att dra ner varandra. Detta förstärks ytterligare av att de högmotiverade elevernas oftare har föräldrar som engagerar sig i skolan, medan betydligt färre lågmotiverade elever har föräldrar som har tid och kraft att engagera sig i skolan.

Den tilltagande segregationen har som tidigare nämnts ökade klyftan mellan elever med hög- respektive kortutbildade föräldrar. Ett tecken på att fenomenet förstärks när många elever med likartad bakgrund hamnar på samma skolor är att sambandet mellan elevernas resultat och föräldrarnas utbildningsnivå är dubbelt så starkt på skolnivå som på individnivå.

Fördjupning: Skolverket, 2009: *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola. Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer. Sammanfattande analys.*

Läs särskilt kapitel 3–5: Segregering, Decentralisering och Differentiering, sidorna 18–32. Läs gärna också kapitel 2: Omfattande utbildningsreformer och stora samhällsförändringar, sidorna 12–16.

Skillnader mellan olika kommuner

Klyftan i kunskaper är inte bara stor mellan olika skolor utan också mellan olika kommuner och delar av landet.

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) gör återkommande analyser som jämför kunskapsnivån i olika kommuner. Rapporterna kallas för ”Öppna jämförelser” och innehåller uppgifter om andelen elever i kommunala grundskolor som uppnått målen i samtliga ämnen, elevernas högsta sammanvägda resultat, andelen elever som blivit behöriga till gymnasieskolan med mera. När det gäller gymnasieeleverna mäts bland annat andel elever som fullföljt gymnasieskolan och som blivit behöriga att studera på universitet och högskola. I rapporterna finns specificerade uppgifter för varje kommun. Vissa år har rapporterna en speciell inriktning. Den rapport som handlar om grundskolan år 2011 är till exempel speciellt inriktad på att följa upp elevernas kunskaper i matematik.

Av SKL:s rapport *Öppna jämförelser – Grundskolan 2010* framgår att det finns en samvariation mellan elevernas resultat och medianinkomsten i kommunen. Det betyder dock inte att varje höginkomstkommun har elever med bra resultat i skolan och varje låginkomstkommun elever med låga resultat. Det finns flera enskilda kommuner som bryter det övergripande mönstret.

De två kommuner där eleverna har högst sammanvägda resultat är Danderyd och Lidingö. I bottenändan av skalan återfinns Skinnskatteberg och Nordmaling. Medianinkomsten i de två förstnämnda kommunerna var cirka 50 procent högre än i de två sistnämnda. Samma mönster återkommer när man bryter ner siffrorna på länsnivå.

Även i SKL:s rapport *Öppna jämförelser – Gymnasieskola 2011* framgår att det finns ett socialt betingat mönster. De kommuner vars gymnasieelever på kommunala gymnasieskolor hade högst betyg i landet är Danderyd, Lidingö och Nacka. Men det finns också uppgifter som inte helt stämmer med det socioekonomiska mönstret.

Att det finns kommuner som bryter mot det övergripande mönstret tydliggör att det går att åstadkomma höga resultat i kommuner och skolor som inte har de allra bästa förutsättningarna, med en genomtänkt skolpolitik.

SALSA – ett verktyg för att analysera skolorna i kommunen

En annan viktig källa för att analysera hur den socioekonomiska situationen i kommunen påverkar elevernas resultat är SALSA (Skolverkets Arbetsverktyg för Lokala Sambands-Analyser). Syftet med SALSA är att ge en mer nyanserad bild av vad eleverna uppnår än vad man kan se genom att bara studera skolornas betygsresultat. I SALSA presenteras därför kommuners och skolors betygsresultat i årskurs 9 i relation till bakgrundsfaktorer

som föräldrarnas utbildningsnivå, andelen elever födda i Sverige med utländsk bakgrund, andelen elever födda utomlands och fördelningen mellan pojkar/flickor. SALSAS ger unik information om den egna kommunen och skolan. De som utformat SALSAS menar samtidigt att det inte är lämpligt att använda systemet för att rangordna skolor eller kommuner. Uppgifterna i SALSAS är inte tillräckliga för att göra det på ett rättvisande sätt.

Läs: Ta del av SKL:s rapporter om din egen kommun:

Öppna jämförelser, Grundskola 2012, SKL, 2012.

Öppna jämförelser, Gymnasieskola 2012, SKL, 2012.

Läs: Skolverket, SALSAS. Läs ”Kommunresultat och kommunbeskrivning” om den egna kommunen.

Skillnader mellan pojkar och flickor

Elever i svenska skolan har halkat efter andra länder när det gäller kunskapsresultat mätta i PISA-studierna. Allra mest har de lågpresterande tappat. Detta har bidragit till att öka klyftan mellan låg- och högpresterande elever. Men svaret på vilka som tappat mest kan preciseras ytterligare. Det handlar framför allt om pojkar, och i synnerhet om lågpresterande pojkar.

Inom hela OECD är trenden att flickor klarar sig allt bättre i skolan jämfört med pojkar. Men i några länder är glappet särskilt stort. Till den gruppen hör Sverige, Estland, Finland, Italien, Norge, Nya Zeeland och Österrike.

Det unika med Sverige är att flickor i dag är bättre än pojkar inom alla områden – såväl läsförståelse, som naturvetenskap och matematik. Särskilt uppseendeväckande är resultatet när det gäller matematik. I alla andra OECD-länder är pojkar bättre än flickor i matematik. Länge var också pojkar bättre än flickor i matematik även i Sverige, men 2009 bröts den trenden. Flickors övertag i matematik är dock fortfarande så litet att det bedöms vara statistiskt osäkert.

Klyftan i skolresultat mellan flickor och pojkar är inget nytt. Den har funnits under de senaste decennierna, även om jämförelse med tidigare statistik är osäker bland annat beroende på ändringar av betygssystemet. I Sverige har dock klyftan mellan flickor och pojkar snarast förstärkts sedan 1980-talet, bland annat i matematik. Detta har gett upphov till uttrycket att det råder en ”pojkkris” i skolan.

Vad beror då kunskapsklyftan mellan flickor och pojkar på? Frågan är undersökt i SOU utredningen *Könsskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker* (SOU 2010:51) av Inga

Wernersson. I utredningen avfärdas till att börja med två förklaringar. För det första avfärdas utredningen att flickors högre betyg beror på den allt högre andelen lärare som är kvinnor. För det andra avfärdas utredningen att könsskillnaderna kan relateras till social bakgrund eller etnisk tillhörighet. De förklaringar som Inga Wernersson istället lyfter fram är bland annat följande:

- Det förefaller finnas skillnader i flickors och pojkars förhållningssätt och attityd till skolan. Antipluggkulturen har brett ut sig särskilt bland pojkar och innefattar numera även pojkar från medelklassen.
- Flickor lägger ner mer tid och engagemang på skolarbetet.
- Flickorna hamnar tidigare i puberteten och deras biologiska utveckling ligger före pojkarna.

Mattias Sjöstrand, undervisningsråd vid Skolverket, har lyft fram en annan förklaring. Han noterat att flickor oftare än pojkar får slutbetyg som är högre än vad de presterat på de nationella proven. Han förklarar det med att flickor har ett särskilt försprång när det gäller färdigheter som inte mäts på proven, i synnerhet kommunikativ förmåga. Det kan också vara en förklaring till varför glappet mellan flickor och pojkar är särskilt stort i ämnet svenska.

Mattias Sjöstrand menar vidare att pojkar oftare överskattar sin förmåga och därför tror att de inte behöver arbeta lika hårt, vilket leder till att de i slutändan får sämre resultat. Men sambandet är inte självklart, att ha gott självförtroende är ofta bra för resultatet. Den negativa effekten uppstår först när överskattningen leder till att man inte tror att man behöver anstränga sig.

Fördjupning: *SOU: 2010:51, Inga Wernersson: Könsskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker.*

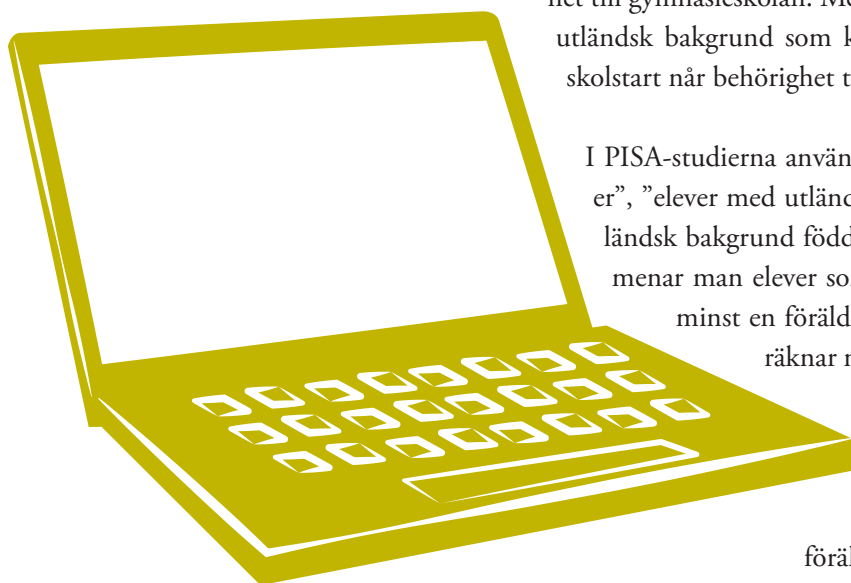
Fördjupning: *SOU: 2010:99, Delegationen för jämställdhet i skolan, slutrapport: Flickor, pojkar, individer - om betydelsen av jämställdhet för kunskap och utveckling i skolan.*

Fördjupning: *Nationella sekretariatet för genusforskning: Kunskapsöversikt: Könsskillnader i skolprestationer och pojkar och flickor i utbildning.*

Skillnader mellan elever med och utan utländsk bakgrund

Ytterligare en aspekt av likvärdigheten i skolan är att elever med utländsk bakgrund ska ha samma framgång i skolan som elever med svensk bakgrund.

Skillnaderna i skolresultat är dock mycket stora. 91 procent av eleverna med svensk bakgrund når behörighet till gymnasieskolan men motsvarande andel för elever med utländsk bakgrund är 75 procent. Inom gruppen elever med utländsk bakgrund finns stora skillnader. Av elever som är födda i Sverige med två utrikes födda föräldrar eller som invandrat till Sverige före ordinarie skolstart är det 85 procent som når behörighet till gymnasieskolan. Men bara 52 procent av eleverna med utländsk bakgrund som kommit till Sverige efter ordinarie skolstart når behörighet till gymnasieskolan.

I PISA-studierna använder man begreppen "infödda elever", "elever med utländsk bakgrund" och "elever med utländsk bakgrund födda utomlands". Med infödda elever menar man elever som är födda i Sverige men som har minst en förälder som är född i landet. Dessutom räknar man elever som är födda utomlands och där minst en förälder är född i landet. Med elever med utländsk bakgrund menar man elever som är födda i landet men där båda föräldrarna är födda utomlands. Och

med elever med utländsk bakgrund födda utomlands menar man elever som är födda utomlands och där båda föräldrarna är födda utomlands. I Sverige räknas 88 procent av elever som infödda, drygt åtta procent av landets 15-åringar har utländsk bakgrund och knappt fyra procent har utländsk bakgrund födda utomlands.

I PISA 2009 finns en jämförelse av läsförståelsen mellan infödda elever och elever med utländsk bakgrund respektive elever med utländsk bakgrund födda utomlands. I Sverige är glappet mellan infödda elever och elever med utländsk bakgrund/födda utomlands större än genomsnittet inom OECD.

De OECD-länder som uppvisar minst skillnad mellan infödda elever och elever med utländsk bakgrund är anglosaxiska (Australien, Kanada, Nya Zeeland, Storbritannien, Irland och USA). En förklaring är förmodligen att kunskaperna i engelska är spridda över hela världen.

I Europa finns stora skillnader mellan olika länder när det gäller glappet mellan infödda elever och elever med utländsk bakgrund. Länder där det råder stor skillnad i läsförstå-

else mellan dessa två grupper är framför allt Österrike, Sverige, Frankrike och Belgien. En avgörande faktor är från vilka länder invandringen sker. Det är lättare att lära sig ett nytt språk om modersmålet är släkt med det språk som talas i landet dit man invandrar. Det är också lättare att lära sig ett nytt språk om man har en hög utbildningsnivå och studerat andra språk tidigare.

En del av glappet mellan infödda elever och elever med utländsk bakgrund/födda utomlands kan förklaras med skillnader i socioekonomisk bakgrund. Om man tar hänsyn till denna skillnad minskar glappet betydligt, men inte helt och hållet.

Resultaten i läsförståelse har sjunkit för såväl infödda elever som elever med utländsk bakgrund/födda utomlands sedan PISA 2000. Däremot är det oklart om skillnaden mellan grupperna har ökat. Eleverna med utländsk bakgrund/födda utomlands är tillsammans en alltför liten grupp för att det ska gå att dra några statistiskt säkra slutsatser.

Skolverkets slutsats är att skolan misslyckats med att ge elever med utländsk bakgrund en tillräckligt bra undervisning: ”Det är kanske inte så uppseendeväckande att elever som är födda utomlands och som kanske anlant efter skolstarten har en lägre grad av läsförståelse jämfört med infödda elever. Men att elever som är födda i Sverige och därmed växt upp och gått i skolan hela sitt liv i Sverige ändå har en så pass mycket lägre grad av läsförståelse jämfört med infödda elever, även efter att hänsyn tagits till skillnader i den socioekonomiska bakgrunden, indikerar att skolan inte riktigt lyckats med målsättningen att ge alla elever en fullgod utbildning.”

Vad kan vi göra för att skapa en likvärdig skola?

Resonemangen om orsakerna till den ökande skolsegregationen pekar också på vad som kan göras för att minska segregationen. På ett övergripande plan hänger skolsegregationen samman med ökade klassklyftor och en tilltagande bostadssegregation. Vad som sker i samhället i stort påverkar villkoren i skolan. Men inom skolpolitikens finns mycket som går att göra för att motverka segregationen.

Regeringens finanspolitiska råd var i sin rapport år 2011 oerhört kritisk till att regeringen inte gör tillräckligt för att motverka den ökande skolsegregationen och skriver ”Regeringen gör enligt vår bedömning knappast heller tillräckligt (om ens något) för att motverka den ökade segregationen”.

I OECD:s rapport *Education and Training Policy – No More Failures – Ten Steps to Equity in Education* diskuteras olika åtgärder för att öka likvärdigheten i utbildningssystemen. OECD framhåller att hur ett skolsystem är uppbyggt påverkar likvärdigheten och ger följande tio rekommendationer för hur ett mer likvärdigt utbildningssystem kan uppnås:

- 1 Begränsa tidig sortering och differentiering, fördröj selektion baserat på kunskapsresultat och skjut upp tidpunkt för beslut om akademiska studier.
- 2 Hantera skolval på ett sätt som förhindrar stark social selektion.
- 3 På gymnasienivå: tillhandahåll attraktiva alternativ, ta bort "återvändsgränder" och förhindra avhopp.
- 4 Erbjud chanser att ta igen missad utbildning senare i livet.
- 5 Identifiera och erbjud systematiskt stöd till dem som hamnar efter. Elever bör inte gå om samma klass.
- 6 Stärk kopplingen mellan hemmet och skolan så att resurssvaga föräldrar också kan hjälpa sina barn med studierna.
- 7 Se till att invandrare och minoriteter inkluderas på ett framgångsrikt sätt i den ordinarie undervisningen.
- 8 Tillhandahåll högkvalitativ utbildning för alla. Prioritera utbildning i tidiga åldrar och grundläggande kunskaper och färdigheter.
- 9 Låt behoven styra resurstilldelningen: Större resurser till elever och regioner med större behov.
- 10 Sätt konkreta mål för ökad likvärdighet, särskilt relaterat till låga skolresultat och avhopp.

I rapporten framhålls alltså bland annat att det är viktigt att övervaka konsekvenserna av skolval. En rekommendation är att granska om fria skolval leder till en uppdelning av elever med olika socioekonomisk bakgrund, det vill säga att elever med högutbildade och högavlönade föräldrar hamnar på vissa skolor medan elever till lågutbildade och lågavlönade föräldrar hamnar på andra skolor. OECD föreslår bland annat att alla skolor, vid system med fria val, ska kunna visa att eleverna har en blandad socioekonomisk bakgrund. En väg att stimulera en sådan blandning är att skolorna erbjuder utbildningar av olika karaktär. Ett annat förslag är att intagningen till skolorna ska ske genom lottnings

och inte med hjälp av kösystem. Kösystem leder nämligen till en förstärkt segregation eftersom högutbildade föräldrar är mer benägna än andra att ställa sina barn i kö.

Fördjupning: OECD, 2007: *No More Failures – Ten Steps to Equity in Education*. Läs särskilt ”Executive Summary”, sid 11–24.

Fördela resurser efter behov

Även om skolorna inte kan upphäva bostadssegregationen är det möjligt att ta hänsyn till elevernas socioekonomiska bakgrund när resurser fördelas till olika skolor. Allt fler kommuner förändrar bidragssystemen för att motverka segregationens negativa konsekvenser. Enligt statistik från Skolverket tar tre fjärdedelar av de 50 kommuner med störst bostadssegregation hänsyn till elevsammansättningen när pengar fördelas. Men det innebär samtidigt att en av fyra av de 50 mest segregerade kommunerna inte fördelar resurser efter socioekonomiska variabler.

Exakt hur resurserna fördelas till skolor och elever i en kommun är en politisk fråga. De flesta kommuner fördelar åtminstone en del av resurserna efter behov. En resursfördelning som enbart utgår från volym – det vill säga antalet elever – är ovanligt i både förskolan och grundskolan. Enligt Skolverket är det ungefär nio procent av kommunerna som enbart fördelar efter volym i grundskolan och 14 procent när det gäller förskolan.

Samtidigt är det en förhållandevis liten andel av resurserna som inte fördelas efter volym. Skolverket visar att kommunerna använder högst tio procent av skolbudgeten för fördelning efter behov. De behovsprövade anslagen kan i sin tur fördelas utifrån generella kriterier eller utifrån individuell behovsbedömning. Ett sådant generellt kriterium kan vara att fördela en del av anslagen till skolor i bostadsområden med många lågutbildade föräldrar och hög andel av elever med utländsk bakgrund.

Fördjupning: Skolverket, 2011: *Förbättrad resursfördelning i kommuner med stor boendesegregation*.

Fördjupning: Skolverket, 2009: *Resursfördelning utifrån förutsättningar och behov?*

Minska klyftorna i klassrummet

Den nyzeeländska skolforskaren John Hattie pekar på att nivågruppering inom skolan förstärker segregationen. Nivågrupperingar innebär att elevernas grupperas efter prestationsnivå. I Sverige hade vi tidigare ”allmän” och ”särskild” kurs i flera ämnen. Men nivågrupperingarna kan också vara outtalade. Ofta är avsikten med uppdelningar av elever oklar och Skolverket har påtalat att det förekommer dolda nivågrupperingar.

Hatties kritik går ut på att nivågrupperingar ökar klyftan mellan olika elever i den gemensamma skolan och klassen. Orsaken är framför allt att lärarnas förväntningar blir lägre på de elever som hamnar i ”lågpresterande” grupper. Dessutom uppstår ofta ett negativt kamrattryck i sådana grupper, vilket ytterligare vidgar klyftan mellan olika elever.

En väg att motverka olika former av nivågrupperingar består i att främja en inkluderande undervisning. Grundidén är att elevers svårigheter i skolan främst förklaras med brister i skolan och undervisningen och inte hos eleverna själva. Även om det stundtals ändå är nödvändigt med speciellt utformade åtgärder för elever som behöver extra stöd.

Om skolans arbete präglas av ett inkluderande tänkande blir effekten att skolpersonalens första tanke kommer vara att skolan ska anpassa sig till eleven. Det innebär i sin tur att skolan måste ha förmåga till inlevelse i elevernas behov och möjligheter.

Flera skolor i Sverige tillämpar i dag olika former av inkluderande undervisning. I kapitel ett beskrev vi till exempel hur Nossebro skola i Essunga kommun har utvecklat idéerna om inkluderande undervisning.

En annan erfarenhet från forskningen är att skolledarna och pedagogiska nyckelpersoner på skolorna är centrala aktörer vid pedagogisk förnyelse. Den svenska skolforskaren Lennart Grosin har understrukit att skolledarna bör vara pedagogiska ledare och ofta befinna sig i klassrummen. Konsultgruppen McKinsey har visat att förändringarna blir mer framgångsrika om de pedagogiska nyckelpersonerna stannar under minst sex år på de skolor där de är verksamma. Omvänt är det en nackdel för skolornas utveckling med en snabb omsättning av skolledare och lärare.

Investera i barn och utjämna livschanser

En högkvalitativ förskola kan fungera utjämnande genom att ge alla barn oavsett bakgrund en bra start i livet. Tankar om barnomsorgens betydelse har utvecklats av forskaren Gösta Esping-Andersen i en skrift av den socialdemokratiska tankesmedjan Tankeverksamheten som drivs av arbetarrörelsen i Göteborg. Han framhåller att barn som gått i en kvalitativ förskola klarar sig bättre i skolan. Om inte barnens kognitiva förmågor stimuleras i tidig ålder är det svårt att någonsin komma ikapp. Frågan om att alla barn bör få delta i förskolans verksamhet under hela dagen oavsett om en förälder är arbetslös eller föräldraledig aktualiseras därmed. Socialdemokraternas ställningstagande att vårdnadsbidrag och barnomsorgspeng bör avskaffas till förmån för investeringar i förskolan ligger mycket väl i linje med denna forskning.

Fördjupning: *Gösta Esping-Andersen, Tankeverksamheten 2010: Att investera i barn och utjämna livschanser. Läs särskilt avsnittet ”Sammanfattning: Att hjälpa familjer att investera i sina barn”, sid 26-29.*

Diskussionsfrågor – träff 2

En grundval för att göra skolan mer likvärdig i kommunen är att skaffa sig en överblick av läget. Utifrån en sådan analys går det sedan att formulera olika förslag. Det kräver ett framtagande av underlag avseende skillnaderna i resultat mellan skolor och elevgrupper avseende socioekonomisk bakgrund, utländska bakgrund och kön.

- 1 Finns det en social och etnisk skolsegregation i kommunen? Hur ser den ut? Vad kan man göra för att minska och försvåra skolsegregationen?
- 2 Hur ser resultatskillnaderna mellan olika skolor i kommunen ut? Hur kan dessa skillnader minska?
- 3 Hur ser skillnaderna mellan elevgrupper med olika socioekonomisk bakgrund ut i kommunen? Vad kan göras för att minska dessa skillnader?
- 4 I vilket mån lyckas skolorna i kommunen att förmedla kunskaper till elever med utländsk bakgrund/utlandsfödda? Vad kan göras för att höja resultaten bland dessa elever?
- 5 Finns en ”pojkkris”? Vad går i så fall att göra åt den? Finns tecken på att fler elever upplever stress, något som är särskilt vanligt bland flickor i slutet av grundskolan?
- 6 Vilka skillnader finns mellan olika klassrum i samma skola? Hur kan metoder som används av lärare som lyckas nå höga resultat spridas till fler klassrum?
- 7 Hur arbetar man i skolorna för att särskilt stödja elever med särskilda behov? Bör arbetet med ett inkluderande arbetssätt i skolan utökas?
- 8 Hur fördelas pengar till skolor i kommunen? Kan fördelningssystemet justeras för att stärka likvärdigheten?

TRÄFF 3 – ETT MODERNT REGELVERK FÖR DE FRISTÅENDE SKOLORNA

De flesta grundskoleelever och många gymnasieelever går i den skola som ligger närmast bostaden. Bostadssegregationen påverkar därför starkt elevsammansättningen i olika skolor. I synnerhet i landets tre storstadsområden är bostadssegregationen påtaglig. Forskningen visar att skolvalsreformen också bidragit till att förstärka skolsegregationen.

Med skolvalsreformen menas här tre olika saker:

- Elevens rätt att välja skola.
- En skolpeng som följer eleven.
- Rätt att etablera nya skolor (utifrån vissa regler).

Skolvalsreformen är följaktligen ett vidare begrepp än friskolereformen. Skolvalsreformen innefattar också möjligheten att välja mellan kommunala skolor.

Möjligheten att välja skola har blivit en populär förändring. Det är också en växande grupp föräldrar och elever som väljer fristående skolor. Samtidigt innebär valen av skola en viss ökad segregation.

Sedan friskolereformen 1992 har antalet elever i fristående skolor snabbt ökat. I dag går drygt 10 procent av grundskoleeleverna och drygt 20 procent av gymnasieeleverna i en fristående skola. Fristående skolorna har i genomsnitt en mindre storlek än de kommunala skolorna. Andelen fristående skolor är därför högre än andelen elever som går på fristående skolor. På gymnasienivå är för närvarande nästan varannan skola en fristående skola (47 procent).

Enligt den nya skollag som började gälla under 2011 ska kommunala skolor och fristående skolor behandlas lika så långt möjligt. Vissa skillnader kvarstår dock. En är att fristående skolor får använda kösystem vid antagning, något som inte är tillåtet i kommunala skolor. En annan skillnad är att kommunen har ansvar för att alla elever får utbildning och är därför skyldiga att erbjuda en utbildningsplats, medan fristående skolorna själva kan avgöra hur många de vill anta.

Under de första åren efter friskolereformen drevs de flesta fristående skolor av ideella föreningar och stiftelser. Under det senaste tio åren har fristående skolor som drivs av aktiebolag ökat kraftigt. En del av dessa nya ägare är riskkapitalbolag. Särskilt tydlig är denna utveckling i gymnasieskolan.

Både när det gäller elevernas socioekonomiska bakgrund och skolresultat är det nödvändigt att dela upp fristående skolorna mellan de som drivs av ideella föreningar/stiftelser (hit räknas också Sveriges tre riksinternat) och de som drivs av aktiebolag. Skillnaderna mellan de två grupperna är avsevärda.

Fristående skolor som drivs av ideella föreningar/stiftelser respektive av aktiebolag attraherar olika typer av elever. Detta är särskilt påtagligt på gymnasienivå.

I genomsnitt har elever vid fristående skolor föräldrar med högre utbildning och högre inkomst än föräldrar vid kommunala skolor. Med detta gäller framför allt för eleverna vid skolor som drivs av föreningar/stiftelser och knappt alls för skolor som drivs av aktiebolag. På gymnasienivå har de vinstdrivande skolorna elever med ungefär samma socioekonomiska bakgrund som i de kommunalt drivna skolorna.

Könsskillnaderna är också märkbara. Vid de vinstdrivande gymnasieskolorna utgör flickorna 45 procent av eleverna, medan de utgör 61 procent vid skolor som drivs av ideella föreningar/stiftelser.

De första åren efter friskolereformen var utlandsfödda elever överrepresenterade vid de fristående skolorna, i dag är de istället underrepresenterade. Det beror framför allt på ökningen av vinstdrivande skolor som har en låg andel utlandsfödda elever.

Skolresultaten är bättre i de fristående skolorna än i de kommunala skolorna. Men skillnaden kan förklaras med att föräldrarna till barn i fristående skolor har högre utbildning och bättre inkomster än föräldrar till barn i kommunala skolor (framför har föräldrar till barn i skolor som drivs av ideella föreningar/stiftelser högre utbildning och inkomst). Borträknat dessa socioekonomiska effekter finns i dag ingen skillnad i resultat mellan fristående skolor och kommunala skolor. Eller uttryckt på ett annat sätt: fristående skolor är varken bättre eller sämre än kommunala skolor.

Även den internationella forskningen om elevers studieresultat i skolan ger samma bild. Det finns ingen markant skillnad i resultat mellan offentligt drivna skolor och skolor med privata ägare. Den nyzeeländska skolforskaren John Hattie understryker att ägarformen inte är avgörande för skolans kvalitet.

Men det är viktigt att skilja på två olika frågor. Den första – som vi redan har besvarat – handlar om kvaliteten på fristående skolor jämfört med kommunala skolor. Den andra frågan handlar om skolvalssystemet som helhet påverkat kvaliteten och likvärdigheten i skolsystemet.

I SNS antologin *Konkurrensens konsekvenser* från 2011 skriver Jonas Vlachos, docent i

nationalekonomi, om effekterna av fristående skolor. Han pekar på att olika typer av fristående skolor har olika incitament. För vinstdrivna skolor är det ett självklart mål att öka antalet elever, det är enda sättet att få större inkomster. För skolor som drivs av ideella föreningar/stiftelser finns däremot inte alltid intresse av att ta in fler elever, för dem är det viktiga att behålla en speciell profil.

Ett problem, menar Vlachos, är också att elever och föräldrar har svårt att få tillräcklig information för att kunna jämföra olika skolor med varandra. Det kan i sin tur skolor utnyttja om de vill tänja på reglerna och tjäna mer pengar. Vlachos konstaterar att detta har lett till krav på en ökad kontroll av skolor. Han nämner bland annat kraven på lärarlegitimationer och skolbibliotek som exempel på detta.

Vlachos konstaterar vidare att fristående skolorna inte lett till de besparingar som man från början hoppades på. Tvärtom är kostnaderna per elev något högre i de kommuner som har fler fristående skolor. En orsak kan vara att det plötsligt blir tomma lokaler i de kommunala skolorna om fler elever väljer att istället gå i fristående skolor.

För Vlachos blir kontentan av resonemanget att det finns skäl att se över regelverket av fristående skolorna. Han föreslår bland annat att det inte ska vara tillåtet att använda kösystem vid antagning. Det är segregering efter som socioekonomiskt privilegierade föräldrar oftare sätter barn tidigt i kö.

Läs: Jonas Vlachos, bloggen Ekonomistas, 1/12 2011: Rapport från en SNS-konferens om friskolor.

Fördjupning: SNS (red Laura Hartman), 2011: Konkurrensens konsekvenser – Vad händer med svensk välfärd?, antologikapitel "Friskolor i förändring", Jonas Vlachos, sidorna 66–110.

Skolinspektionen har skärpt kraven på fristående skolorna

Skolinspektionen menar att det finns vissa fristående skolor som brustit i kvalitet. Myndigheten vill därför skärpa kontrollen. En orsak är också att man anser att kontrollen av de kommunala skolorna är mer effektiv:

”Kvaliteten i de kommunala skolorna skyddas av ett dubbelt kontrollsystem. Dels av kommunens politiska nivå och egna förvaltning som har insyn och ansvar för verksamheterna, dels av den statliga tillsyn som Skolinspektionen står för. När det gäller de fristående skolorna finns inte den kommunala skyddsmuren. Kontrollsystemet har bara en nivå. Här vilar hela ansvaret på Skolinspektionen, genom tillståndsgivning och tillsyn.”
(SvD Brännpunkt, 10/2, 2011.)

Ett led i Skolinspektionens skärpta policy är att fler ansökningar om att starta fristående skolor har avslagits. Inför höstterminen 2012 kom ansökningar till Skolinspektionen från 125 av landets 290 kommuner om att starta nya fristående skolor. I mer än hälften av dessa kommuner avslogs alla ansökningar. Det fanns flera olika skäl till avslagen. Ett var att många skolor inte kunde visa att eleverna skulle få tillgång till ett skolbibliotek, något som är obligatoriskt enligt den nya skollag som började gälla från den 1 juli 2011. Ett annat vanligt skäl till avslagen var att skolorna inte hade tillgång till lokaler eller att det saknades en långsiktig plan för att skolan skulle kunna överleva. Men det fanns också ansökningar om att starta gymnasieskolor som fick avslag trots att de uppfyllde alla formella villkor. Skälet i detta fall var att Skolinspektionen ansåg att det redan fanns tillräckligt med gymnasieskolor på orten och att ytterligare skolor skulle riskera att slå ut kommunala skolor.

***Läs:** Skolinspektionen: Fristående skolor behöver granskas bättre, SvD Brännpunkt, 10/2, 2011.*

***Läs:** Skolinspektionen redovisar samtliga beslut av ansökningar om att starta fristående skolor. Statistiken är uppdelad på kommunnivå.*

Regelverket för de fristående skolorna behöver moderniseras

Under större delen av 1990- och 2000-talen har de borgerliga partierna och Miljöpartiet bildat majoritet i riksdagen kring regelverket för de fristående skolorna. Detta har inneburit att nästan alla förslag till modernisering och skärpning av regelverket för de fristående skolorna har röstats ner. Därför har regelverket i princip inte förändrats nämnvärt sedan reformen infördes.

Socialdemokraterna tydliggjorde på kongressen år 2009 behovet av en modernisering av reglerna.

***Läs:** Socialdemokraternas politiska riktlinjer antagna av jobbkongressen 2009, avsnitt ”Rätt till kunskap – lust att lära” sid 48-54.*

I de politiska riktlinjerna framgår att vi vill att:

- Kommunernas roll ska stärkas, även för elever som går i skolor med annan huvudman. Vi vill införa ett obligatoriskt samråd mellan kommunen och huvudmannen när en fristående skola vill etablera sig.
- Ett samarbetsavtal ska finnas innan skolan får starta.

- Vi vill se över hur skolpengssystemet kan inordnas i kommunernas resursfördelningssystem för skolan där skärpta kvalitetskrav och etableringsvillkor ingår. Genom ett sådant system med skärpta kvalitetskrav kan det säkerställas att de gemensamma resurserna till skolan används för skolverksamhet.
- En lag om investeringsskydd ska förhindra att våra gemensamma skattemedel slumpas bort till privata vinstintressen vid avknoppning eller utförsäljning av skolor och förskolor.
- Att skattemedel avsedda för skolan också ska gå till skolan. Vinster ska inte kunna tas ut genom att ge avkall på kvaliteten i skolan eller genom att välja bort elever med störst behov. Förstärkta kvalitetskrav och skärpta etableringsvillkor ska säkerställa att de gemensamma resurserna verkligen används för att ge alla barn en bra skola. Detta ska även gälla för förskolan.

Friskolekommittén

Regeringen har tillsatt en utredning för att se över regler och villkor för fristående skolor, friskolekommittén. Innan och i samband med arbetet i kommittén har Socialdemokraterna även lagt fram dessa förslag till förändrat regelverk:

- Samma insyn och granskning ska gälla för alla skolor. Även fristående skolor ska vara skyldiga att årligen göra kvalitetsredovisningar som visar hur man nått upp till kvalitetskraven, och alla skolor ska vara skyldiga att delta i öppna jämförelser. När man inte kvalitetskraven kan en skola läggas ner, oavsett om det är en fristående eller kommunal skola.
- Skoltillståndet ska inte automatiskt följa med vid ägarbytet; man måste kunna veta vem den nya ägaren är för att kunna utkräva ansvar. Överlåtelse av skolor, bolag och skolkoncerner ska därför alltid anmälas till Skolinspektionen. Skolinspektionen kan därefter avgöra om man behöver få in mera information i ärendet och om det behöver göras en ny prövning av tillståndet att driva skolan.
- All offentligt finansierad utbildning oavsett huvudman ska omfattas av en offentlighetsprincip. Lärare och annan personal i fristående skolor ska ha meddelarskydd. Man ska inte bli av med jobbet för att man avslöjar brister i skolan, och hur skattemedel används får inte vara en företagshemlighet.

Fördjupning: *Regler och villkor för fristående skolor mm, kommittédirektiv 2011:68.*

Fördjupning: Mikael Damberg, DN debatt, 29/6, 2011: *Hög tid att regeringen agerar om fristående skolorna.*

Fördjupning: Mikael Damberg, blogg, 20/2 2012: *Stoppa riskkapitalbolag från att äga skolor.*

Diskussionsfrågor – träff 3

- 1 Hur ser strukturen ut i kommunen när det gäller kommunala skolor, vinstdrivande fristående skolor och fristående skolor som drivs av ideella föreningar/stiftelser?
- 2 Har Skolinspektionen avslagit eller bifallit eventuella nya ansökningar om att starta fristående skolor i kommunen? På vilka grunder har de eventuellt avslagit ansökningar om att starta fristående skolor i kommunen?
- 3 Vad kan göras på nationell nivå och på kommunal nivå för att motverka att det fria skolvalet leder till ökad social och etnisk skolsegregation?
- 4 Hur bör regelverket för de fristående skolorna moderniseras? Vilka kvalitetskrav är viktigast att ställa?
- 5 Hur kan man följa upp resultaten i ett skolsystem med en allt större andel fristående skolor? Vilka kvalitetsmått finns det i kommunen som gäller såväl den kommunala skolan som fristående skolan och vilka behöver finnas?

TRÄFF 4 – KUNSKAPER FÖR ETT FRAMTIDA ARBETSLIV

Skolan har sin spets riktad mot framtiden. Idén med skolan är att den ska förbereda eleverna inför det fortsatta livet. Närmare bestämt ska skolan förbereda eleverna i deras roll som samhällsmedborgare.

I Skollagens fjärde paragraf formuleras skolans övergripande mål: ”Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.”

Ett vackert uttryck för skolans mål är att den ska ”bilda” eleverna. Bildning innebär att människan omskapas. Genom nya kunskaper och insikter förändras hon. Utbildningen i skolan är en väsentlig del av en människas bildningsresa, men bildningen skapas av mycket mer och tar inte slut för att någon lämnar en utbildning. Själva poängen med bildningen är att målet aldrig kan vara tydligt definierat. Människan vet inte själv hur slutdestinationen av bildningsresan ser ut. Hon vet inte hur hon kommer att förändras.

Skolans spets riktad mot framtiden kan också beskrivas som ett samhälleligt projekt. Skolan syftar inte bara till att varje enskild elev ska vara förberedd inför framtiden. Enligt skollagen är en av skolans uppgift att förankra respekten för mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar. Det handlar om att slå vakt om vissa grunddrag i samhällsbygget. Skolan ska också utbilda människor så att det finns yrkeskunnande inom olika sektorer av samhället. Motivet är inte bara att var och en ska kunna få ett arbete, utan att samhället ska fungera och viktiga behov kunna uppfyllas.

För att diskutera skolans möte med arbetsmarknaden är det alltid nödvändigt att först förstå skolans hela uppdrag. Förberedelsen inför arbetslivet är bara en del av skolans uppgift och den uppgiften handlar inte bara om individen utan om hela samhället.

Globaliseringen och utbildning

Globaliseringen och den allt öppnare handeln förändrar arbetsmarknaden i alla länder. En stor del av den produktion som tidigare bedrevs i länder som Sverige har flyttat till länder i Asien, Östeuropa och Latinamerika. Det är en omstrukturering som fortsätter. Strukturomvandlingen av arbetsmarknaden är inget nytt fenomen. Men under olika tidsepoker har omvandlingstrycket varit olika högt. Vi lever i tid av fortsatta snabba förändringar som också kommer att få stor politisk betydelse. Framför allt sker en omvälvande ekonomisk uppgång i Kina och i viss mån i Indien, något som redan gett avtryck på den globala politiska scenen.

I den globala ekonomin är det inte enbart företag som konkurrerar med varandra. Även länder och regioner konkurrerar med varandra om att dra till sig investeringar och arbetstillfällen.

Ska Sverige klara sig i den skärpta globala konkurrensen gäller det att utnyttja landets komparativa fördelar och höja kompetensen. En grundval i strategin är att Sverige måste fortsätta att utveckla produktionen av varor och tjänster med ett större kunskapsinnehåll. Sverige ska konkurrera med kunnande och teknisk kompetens, inte genom fler låglönejobb.

Kompetensen är en avgörande faktor för att Sverige ska kunna stärka konkurrenskraften och uppnå ekonomisk tillväxt. Av det följer i sin tur att utbildningen har en avgörande betydelse. Det handlar om såväl skolan och högre utbildning som en fortsatt vidare- och fortbildning för människor på arbetsmarknaden. Arbetslivet är under omdaning – därför är ett livslångt lärande nödvändigt.

Fler måste få möjlighet att studera. I Socialdemokraternas budgetförslag för år 2012 framhålls att Sverige behöver ett nytt kunskapslyft, för både unga och äldre. Med de ambitioner vi har för Sverige kommer en växande andel av jobben att kräva en högre utbildning. Därför måste Sverige vara ett av de länder i världen som har den högsta andelen välutbildade. Därmed kan vi inte acceptera den borgerliga regeringens kraftfulla neddragningar av antalet utbildningsplatser. I budgetförslaget för 2012 föreslog Socialdemokraterna investeringar i 36 000 fler studieplatser. Det innebär fler möjligheter inom vuxenutbildningen och yrkesvux, inom folkhögskola, yrkeshögskola, högskola och universitet. Samtidigt föreslogs ett korttidsstudiestöd som gör det ekonomiskt förmånligare att studera.

I budgeten föreslogs även ökade insatser för utbildningsvikariat och traineeplatser som vi återkommer till nedan. På sikt vill Socialdemokraterna införa en kompetensförsäkring som omfattar alla på den svenska arbetsmarknaden. Kompetensförsäkringen ska göra det möjligt för människor att utveckla sitt kunnande – antingen för att långsiktigt klara att behålla sitt jobb och yrke, eller för att kunna byta arbetsuppgifter, bransch eller yrke. Kompetensförsäkringen ska inte användas för att ersätta befintlig finansiering av utbildningsinsatser utan ge helt nya och utökade möjligheter till kompetensutveckling.

Fördjupning: *Socialdemokraternas budgetmotion för 2012*, avsnittet ”Utbildning och jobb för Sverige unga” sid 50-54 och ”Sverige behöver en kompetensförsäkring”, sid 63-65.

Skolan och arbetsmarknaden påverkar varandra

Skolan påverkar arbetsmarknaden, men arbetsmarknaden påverkar också skolan. Sambanden går i båda riktningarna.

Ett av skolans uppdrag är att ge en bred medborgerlig förberedelse. Ett annat specifikt uppdrag handlar om att förbereda eleverna inför arbetslivet. Det handlar om att ge kunskaper om hur arbetslivet fungerar, olika aktörers roll och vilka lagar och avtal som gäller. Men det handlar också om att ge eleverna yrkesutbildning och specialkunskaper. En god yrkeskompetens öppnar för att eleverna ska kunna få utvecklande och viktiga arbeten. En god yrkeskompetens är också nödvändigt för att arbetslivet ska kunna utvecklas så att Sverige blir en framgångsrik nation.

Ungdomsarbetslösheten i Sverige hör till de högsta i Europa. Det kastar en skugga över den svenska skolan. En central orsak till den höga ungdomsarbetslösheten är att alltför många elever tillåts misslyckas i skolan. En av fyra gymnasieelever slutför inte gymnasiet inom fyra år och vid 25 års ålder är det 10 procent som inte har gymnasiekompetens eller som studerar för att få det. Många av dessa hamnar i arbetslöshet, och långtidsarbetslöshet, och utgör en stor andel av de många ungdomar som är arbetslösa. Kommunen är skyldig att löpande hålla sig informerad om sysselsättningen för de ungdomar under 20 år som inte fullföljt gymnasieskolan och inte bedriver studier där. Detta i syfte att kunna erbjuda dem lämpliga individuella åtgärder.

En annan orsak till ungdomsarbetslösheten är brister i övergången från skola till arbetsliv. För att få en bättre övergång måste kontakterna mellan skola och arbetsliv bli mycket starkare och möjligheterna till praktik bättre. Vidare är det avgörande att de eftergymnasiala utbildningarna till stor del utgår från arbetsmarknadens behov.

Ungdomsarbetslösheten är också orsakad av en alltför låg efterfrågan på arbetskraft. Regeringens bristande initiativförmåga när det gäller att stimulera ekonomin och bedriva en aktiv arbetsmarknadspolitik har förvärrat situationen.

Från Svenskt Näringsliv och några av de borgerliga partierna hävdas ibland att orsakerna till ungdomsarbetslösheten skulle vara att Lagen om anställningsskydd (LAS) ger en alltför trygg anställning. Det stämmer inte. Tvärtom har andelen unga som har en visstidsanställning ökat kraftigt. I dag har varannan ungdom i arbetslivet ett tidsbegränsat jobb. Detta är också en orsak till återkommande perioder av arbetslöshet mellan olika tidsbegränsade anställningar.

Övergången mellan utbildning och arbetsliv

Ett avgörande skede är språnget från utbildning till arbetsliv. För ett växande antal unga människor innebär övergången till arbetslivet långa perioder av arbetslöshet. Det bidrar till att sänka unga människors självförtroende och framtidshopp, men det är också ett samhällsekonomiskt slöseri.

Erfarenheterna visar emellertid att det är svårt för en aktiv arbetsmarknadspolitik att kompensera för avbrutna studier eller ofullständiga betyg. Att komma till rätta med att så många unga lämnar gymnasieskolan utan fullständiga betyg är ett av de mest akuta utbildningspolitiska problemen.

I Socialstyrelsens *Social rapport*, 2010 finns en specialgranskning av effekten av ”misslyckanden” i skolan. Av rapporten framgår att barns utbildningskarriär avgörs tidigt: ”Barns utbildningskarriär avgörs tidigt. Betygen i grundskolans årskurs 9 har avgörande betydelse för benägenheten att studera vidare, oavsett barnens socioekonomiska uppväxtbakgrund. Under en (1) procent av barn med betyg över medel ’stannar’ vid grundskolenivå jämfört med 20-30 procent av jämnåriga med låga eller ofullständiga betyg”.

Socialstyrelsen skriver vidare att låga eller ofullständiga betyg från årskurs 9 ökar risken för framtida arbetslöshet, men också för psykosociala problem och kriminalitet. Inom OECD-området uppskattas att omkring en fjärdedel av ungdomarna riskerar att hamna i långvarig arbetslöshet på grund av bristfälliga skolresultat.

Av detta går det att dra flera politiska slutsatser. En är att tidiga insatser i skolan som är särskilt riktade till utsatta elever, ofta med svag socioekonomisk bakgrund, kan vara mycket kostnadseffektivt och avgörande både för enskilda individer och samhället.

I dag är variationen mellan olika kommuner stor när det gäller andelen elever som lämnar grundskolan med låga eller ofullständiga betyg. Till en del beror detta på socioekonomiska skillnader mellan olika kommuner. Men sambandet är inte entydigt och även bland låginkomstkommuner finns stora variationer i hur många som lämnar grundskolan med låga kunskaper. Det visar att kommunerna och skolorna genom medvetna satsningar kan påverka resultaten och öka möjligheterna för en likvärdig utbildning.

En annan slutsats är det finns ett starkt behov av alternativa studievägar för elever i gymnasieskolan. Olika elever behöver olika studievägar och inlärningsmetoder.

Irene Wennemo, tidigare chef för arbetslivsenheten på LO och för närvarande huvudsekreterare i den offentliga utredningen om socialförsäkringar, har utrett frågan om lärlingssystem. Hon menar att ”bryggan mellan skolan och arbetslivet” måste bli mer effektiv. Särskilt viktigt tycker hon det är att bygga upp ett lärlingssystem inom ramen

för gymnasieskolan för att successivt slussas ut i arbetslivet och inte fastna i långvarig arbetslöshet. Hon menar att ett sådant system också skulle ha en avgörande betydelse för att stärka jämlikheten i samhället.

Det finns flera ytterligare förslag. Såväl Statens folkhälsoinstitut som TCO har föreslagit en utbildningsgaranti för alla personer upp till 25 år. Förslaget innebär att samhället ska ha som ambition att 95 procent i varje årskull ska ha uppnått målen för en gymnasieutbildning vid 25 års ålder. Garantin ska innebära en rättighet för unga att med bra studiefinansieringsvillkor kunna fullborda gymnasieexamen innan man fyllt 25 år. I villkoren ska också finnas en uttalad skyldighet att anstränga sig för att fullborda utbildningen. I Socialdemokraternas budgetmotion 2012 utvecklas förslagen om fler praktikplatser inom ramen för gymnasieskolan för att stärka kontaktytan med arbetslivet. Två andra förslag handlar om utbildningsvikariat och traineeplatser. Syftet med utbildningsvikariatet är att underlätta generationsväxlingen inom den offentliga sektorn. Därigenom skulle anställda få möjlighet att komplettera tidigare utbildning samtidigt som en långtidsarbetslös får arbetslivspraktik. Traineeplatserna skulle erbjudas unga under 26 år både i offentlig och privat verksamhet. Verksamheten skulle subventioneras av staten.

Fördjupning: *Socialdemokraternas budgetmotion för 2012*, avsnittet ”Utbildning och jobb för Sveriges unga”, sid 50-54.

Den framtida arbetsmarknaden

I ett längre perspektiv kommer det snart att råda brist på arbetskraft. En orsak är att ålderstrukturen i samhället kommer att förändras och att en allt större andel kommer att vara äldre personer utanför arbetsmarknaden. Samtidigt kommer skillnaden att vara stor mellan olika delar av arbetsmarknaden. Inom flera sektorer kommer det råda brist på arbetskraft, medan det inom andra snarast kommer att finnas för många utbildade.

SCB tar med några års mellanrum fram prognoser om utsikterna på arbetsmarknaden. De senaste analyserna sträcker sig fram till år 2030. Fördelen är just att de ger ett mer långsiktigt perspektiv som ofta skiljer sig drastiskt från den arbetslöshet som vi upplever i dag.

SCB beräknar att efterfrågan på personer med gymnasiekompetens kommer att öka kraftigt fram till 2030. Då kommer det till och med råda brist på personer med gymnasieexamen. Särskilt stor kommer bristen att vara på personer med utbildning inom vård och omsorg, men också på personer med teknisk utbildning.

De som enbart har grundskoleutbildning får svårt att hitta ett arbete då få arbetsgivare kommer att vara beredda att anställa personer med enbart grundskoleutbildning. En

övergripande slutsats är att arbetsmarknaden 2030 kommer att kräva en högre utbildningsnivå, även om det kommer att råda stora variationer mellan olika branscher.

***Fördjupning:** SCB, 2010: *Trender och prognoser – Utsikterna på arbetsmarknaden.**

Nyckelkompetenser och framtidskompetenser

Vilka kompetenser kommer vara avgörande i framtidens arbetsliv? EU har antagit en europeisk referensram för nyckelkompetenser för livslångt lärande. I referensramen kartläggs och fastställs på EU-nivå vilka nyckelkompetenser medborgarna behöver för att kunna uppfylla sin personliga potential, integreras i samhället och på arbetsmarknaden, ta aktiv del i samhällslivet och lyckas på arbetsmarknaden i vårt kunskapsbaserade samhälle. Medlemsstaternas grund- och yrkesutbildningssystem bör bidra till att utveckla sådan kompetens hos alla ungdomar, medan vuxen- och fortbildningssystemen bör ge alla vuxna verkliga möjligheter att lära sig och underhålla sådana färdigheter och kvalifikationer.

Referensramen omfattar åtta nyckelkompetenser:

1. Kommunikation på modersmålet.
2. Kommunikation på främmande språk.
3. Matematiskt kunnande och grundläggande vetenskaplig och teknisk kompetens.
4. Digital kompetens.
5. Lära att lära.
6. Social och medborgerlig kompetens.
7. Initiativförmåga och företaganda.
8. Kulturell medvetenhet och kulturella uttrycksformer.

***Fördjupning:** EU-kommissionen, 2011: *Nyckelkompetenser för livslångt lärande.**

En annan organisation som analyserat viktiga framtida kompetenser är Rektorsakademien. Rektorsakademien är en ideell förening som grundades 2004 och består av skol- och näringslivsledare. En viktig fråga för dem har varit att bedöma vilka kunskaper och kompetenser som kommer att krävas på den framtida arbetsmarknaden. Som ett led i arbetet har Rektorsakademien kartlagt ett tiotal internationella initiativ för att analysera behoven på den framtida arbetsmarknaden. Därefter har Rektorsakademien tagit fram en egen analys av viktiga framtida kompetenser. Analysen har sedan diskuterats på flera seminarier och med internationella organisationer som Världsbanken och OECD.

Rektorsakademien har delat in de framtida kompetenserna och attityder i tre huvudområden som var och en består av flera kompetenser. Dessa är ”medmänskliga kompetenser” (moralisk medvetenhet, personligt kurage, gränsöverskridande kommunikation, lyhördhet, samarbetsförmåga och nätbyggande, tolerans, ansvarstagande, koncentrationsförmåga, självkänsla och hälsomedvetenhet), ”innovativa kompetenser” (normbrytare, ledarförmåga, kreativitet, kaoshantering, flexibilitet, nyfikenhet, initiativkraft, riskvillighet, konstruktivt ifrågasättande och självkänedom) samt ”digitala kompetenser” (informationshantering, informationsbearbetning, kunskapande, lära att lära, nätsmart, mediemedvetenhet/medievetenhet, reflektion och eftertanke, uthållighet och fördjupning, konsekvensanalys).

***Fördjupning:** Läs mer Rektorsakademiens framtidskompetenser.*

Diskussionsfrågor – träff 4

Både ungdomsarbetslöshetens omfattning och övergången från skola till arbetsmarknad varierar starkt mellan olika kommuner. En utgångspunkt för det politiska arbetet är att undersöka hur det ser ut i den egna kommunen:

- Hur hög är ungdomsarbetslösheten i kommunen? (Statistik kan tas fram genom SCB.)
- Hur vanligt är det med ofullständiga betyg i grundskolan och avhopp från gymnasieskolan i er kommun? (Se SKL:s Öppna jämförelser.)
- Har de yrkesinriktade gymnasieprogrammen svårt att få fram praktikplatser/lärlingsplatser?
- Finns någon form av lärlingssystem på företag/organisationer i kommunen?

Diskutera därefter:

- 1 Vad kan göras för att minska risken för ofullständiga betyg och avhopp från gymnasieskolan?
- 2 Vad kan göras för att underlätta övergången från skola till arbetsliv? Hur kan kontakter mellan skola och arbetsliv stärkas? Går det att få fram fler praktikplatser? Hur ska det gå till?

- 3 Hur arbetar kommunen med sitt uppföljningsansvar för ungdomar under 20 år som inte fullföljt gymnasieskolan och som inte bedriver studier där? Lyckas kommunen motivera och stödja ungdomarna till att fullfölja sina gymnasiestudier?
- 4 Vad finns för alternativa utbildningsmöjligheter för att stärka elever som lämnar grundskolan utan fullständiga betyg eller avbryter gymnasiestudierna? Är möjligheterna/insatserna tillräckliga? Hur är det möjligt att stärka och stödja de alternativa studievägarna?
- 5 Den kommande arbetsmarknaden kommer att kräva hög kompetens. Hur kan man stimulera arbetet med nyckel- och framtidskompetenser i kommunen?

AVSLUTANDE DISKUSSIONSFRÅGOR

- 1 Hur kan de kunskaper som ni inhämtat genom denna studiecirkel omsättas i praktiken för att leda till en jämlik skola med höga kunskapsresultat och som ger eleverna vad de behöver för sitt framtida samhälls- och arbetsliv?
- 2 Vad bör prioriteras inom skolpolitiken för att skapa en positiv utveckling i skolan?
- 3 Vilken roll ska skolpolitiker, skolförvaltning, skolledare, lärare och annan skolpersonal ha i arbetet för att höja resultaten och skapa en likvärdig skola?
- 4 Vilka rektorer/lärare/skolor gör ett riktigt bra jobb? Hur kan det som fungerar spridas till fler klasser och skolor i kommunen?

SPRID OCH ÅTERKOPPLA!

Det här studiematerialet syftar som sagt till att utveckla den socialdemokratiska skolpolitiken. Därför är det viktigt att kunna sprida tankar vidare om studiecirkeln kommer fram till nya förslag och idéer eller om man har erfarenheter från kommunen som man tycker att andra borde få ta del av. Sprid dessa på alla tänkbara sätt: i din S förening, arbetarekommun, nämndgrupp, genom motioner eller tips till en annan medlem i partiet i din eller en annan kommun.

Återkoppla också gärna till Socialdemokraternas utbildningspolitiska talesperson Ibrahim Baylan. Det kan du göra på flera sätt:

- Skriv på Ibrahim Baylans facebookside.
- Kontakta Ibrahim Baylan direkt på ibrahim.baylan@riksdagen.se

STUDIEHANDLEDNING OCH TIPS TILL CIRKELLEDAREN

Det här är ett studiematerial som hjälper dig att genomföra en studiecirkel om skolpolitik. Syftet är att fördjupa kunskaperna med målet att utveckla den socialdemokratiska skolpolitiken. Målgruppen är främst socialdemokratiska kommunpolitiker men naturligtvis också andra intresserade socialdemokrater.

Det här studiematerialet finns bara digitalt men den som vill kan naturligtvis skriva ut materialet för att kunna läsa det på papper. Tänk då på att även texterna som länkas till behöver skrivas ut.

Vad är en studiecirkel?

I en studiecirkel träffas man regelbundet för att studera, diskutera eller öva sig på något tillsammans. Det ideala ur ett pedagogiskt perspektiv brukar vara 7–12 deltagare inklusive ledaren, men man kan vara mellan 3 och 20 deltagare i en cirkel.

I en studiecirkel deltar man fritt och frivilligt, det finns ingen färdig kursplan, och alla deltagare är med och påverkar innehållet och upplägget. I en studiecirkel utgår man från deltagarnas behov och tar vara på allas erfarenheter.

Studiecirkeln är en demokratisk studie- och diskussionsform som bygger på allas aktiva deltagande. Respekt för varandra är viktigt. Ingen person får dominera diskussionerna. Alla bör få komma till tals och ungefär lika mycket. Beslut bör fattas i öppen och demokratisk anda.

Cirkelledare fungerar som en guide och inspiratör, och leder gruppens arbete framåt. Men det är i samspelet mellan cirkelledaren, deltagarna och studiematerialet som ny kunskap växer fram.

Glöm inte att rapportera studiecirkeln till ABF. Det finns några formella krav för att studiecirkeln ska få ekonomiskt stöd från ABF för materialkostnader eller annat. Cirkeln måste bestå av minst nio studietimmar (en studietimme = 45 minuter) uppdelat på minst tre sammankomster. Tre deltagare inklusive ledaren är minimum. Kostnadsersättning kan bara betalas ut när det finns faktiska kostnader som behöver täckas, och när det finns en överenskommelse om det i förväg.

En bra studiecirkel ...

- Ger alla deltagare ungefär lika stort utrymme.
- Tar vara på allas erfarenheter.
- Kombinerar kunskapssökande med dialog och problemlösning.

- Anpassar ambitionsnivån till deltagarna.
- Låter olika perspektiv komma fram i diskussionen.

Cirkelledarens roll

Cirkelledaren har ansvar för att samordna arbetet i cirkeln, förbereda träffarna, skaffa fram studiematerialet och hålla kontakten med ABF. I en del cirklar är cirkelledaren given på förhand och ibland utser gruppen en av deltagarna att leda studiecirkeln.

Cirkelledaren är en i gruppen, inte någon som måste sitta inne med alla ämneskunskaper. Han eller hon får gärna vara en inspiratör och dela med sig av sina kunskaper, men bör inte fastna i föreläsarrollen.

Cirkelledarskapet handlar mycket om att skapa bra stämning i gruppen, få igång samtal och diskussion, göra all delaktiga, tydliggöra vägval, hantera eventuella problem, reda ut oenighet i gruppen, och leda cirkeln mot ett gemensamt mål. Nyckelordet är dialog, och ofta handlar cirkelledarskapet mer om att ställa frågor än om att ge svar.

Tips för en bra cirkel

Som cirkelledare kan du bidra till att alla blir delaktiga, att ingen tar över, att dialogen blir konstruktiv. Här är några tips som kan vara till hjälp:

- Gå en runda. Då får alla chansen att säga något och alla får ungefär lika stort utrymme.
- Använd en talarboll/pinne som ger rätt att prata. Den som talat färdigt kastar vidare.
- Är ni fler än 8 personer? Då kan det vara bra att dela in cirkeln i mindre grupper om två eller tre ibland, med återkoppling i storgrupp. Det gör att alla vågar delta.
- Ställ riktade frågor av typen ”Anni – vad tycker du?” Vissa måste tilldelas ordet för att säga något. Samtidigt har man förstås rätt att passa.
- Ställ en följdfråga för att locka fram mer ur en deltagare som svarat kort.
- Agera ”jokern i leken”. För in tankar och idéer som inte annars finns i gruppen.
- Försök styra in diskussionen på ämnet igen om det svävat iväg. Ställ en uppföljningsfråga.
- För stödanteckningar så att du kan sammanfatta diskussionen kring varje fråga.

Så kan ni arbeta i cirkeln

Låt gärna någon eller några av deltagarna kort återberätta vad de har läst och vilka intryck de fått i början av varje träff. Alla bör ha läst innan träffen.

Det viktigaste momentet är diskussion. Utgå från de föreslagna diskussionsfrågorna eller formulera egna. Ni kan gärna diskutera frågorna i grupper om två eller tre och sedan rapportera i storgrupp.

Bjud gärna in en expert, organisationsföreträdare, lärare eller annan som kan svara på deltagarnas frågor och delta i diskussionen.

För att komma igång

Börja med att gå en snabb runda där alla får säga sitt namn. Ta sedan upp vad studiecirkeln ska handla om och hur dagens upplägg ser ut.

Prata igenom och bestäm praktiska saker: när ni ska ses i fortsättningen, hur deltagarna ska meddela frånvaro, fika till träffarna etc.

Prata om vad en studiecirkel är och hur cirkeln kan bli konstruktiv och deltagande. Kom överens om hur ni ska bemöta varandra och arbeta tillsammans.

Om deltagarna inte känner varandra bra innan cirkelns början: Låt deltagarna intervjua varandra två och två (i ca fem minuter var) och presentera varandra för resten av gruppen. Några saker att ta reda på i intervjuerna är: namn, bostadsort, sysselsättning, fritidsintresse, politiskt engagemang, och sist men inte minst förväntningar på studiecirkeln.

Samla ihop deltagarnas förväntningar och samtala en stund om dessa – hur kan de uppfyllas?

Utifrån förväntningarna kan ni formulera mål för studiecirkeln. Gå igenom studiematerialet så att alla får en överblick. Bestäm upplägget för resten av cirkeln.